

Centrum för genusvetenskap
Lunds universitet
C-uppsats, 10 poäng
Kön, samhälle, vetenskap III
16 augusti 2004

HETEROSEXUELL OCH FEMINIST

– en (o)möjlig ekvation

Om fyra heterosexuella feministiska kvinnors erfarenheter av sex

Författare: Lena Gunnarsson
Handledare: Malena Gustavsson

SAMMANFATTNING

I denna uppsats utforskar jag hur heterosexuella feministiska kvinnors sexuella praktik förhåller sig å ena sidan till den heterosexuella institutionen och å andra sidan till feminismen. I detta syfte har jag intervjuat fyra heterosexuella feministiska kvinnor om deras erfarenheter av sex. Med den teoretiska utgångspunkten att det på ett övergripande plan råder en konflikt mellan feminismen som ideologi och heterosexualiteten som institution undersöker jag hur denna spänning tar sig uttryck i kvinnornas enskilda sexuella praktik.

Jag stödjer mig på teoretiker som Stevi Jackson, Sandra Bartky och Michel Foucault.

Jag kommer fram till att kvinnorna har ett ambivalent förhållningssätt till att vara både heterosexuell och feminist. Konflikter uppstår i deras sexuella praktik och det sker ett kontinuerligt förhandlande mellan vad jag kallar heteropatriarkala och feministiska imperativ, inom kvinnorna själva och i deras interaktion med omvärlden.

ABSTRACT

In this paper I examine how heterosexual feminist women's sexual practice is related on one hand to the heterosexual institution and on the other hand to feminism. To this purpose I have interviewed four heterosexual feminist women about their experiences of sex. With the theoretical starting point that there, on an overarching level, is a conflict between feminism as ideology and heterosexuality as institution, I examine how this tension finds expression in the individual practice of the women.

For this project I take help from theorists like Stevi Jackson, Sandra Bartky och Michel Foucault.

My conclusion is that the women relate ambivalently to being both heterosexual and feminist. Conflicts appear in their sexual practice and a continuous negotiation between what I call heteropatriarchal and feminist imperatives takes place, within the women themselves as well as in their interaction with the world around.

NYCKELORD

Heterosexualitet, sexualitet, sex, feminism, genus, kvinnor, intervjuer, Stevi Jackson, Bartky, Foucault

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 Inledning	s 4
1.1 Problemformulering och syfte	s 4
2 Teori	s 5
2.1 Feminism	s 5
2.2 Den heteropatriarkala institutionen	s 6
2.3 Feministiska heterosexuella kvinnors praktik	s 8
3 Metod och material	s 10
3.1 Urval	s 10
3.2 Intervjuerna	s 11
3.3 Att prata om sex	s 13
3.4 Analysen av intervjuerna	s 13
3.5 Intervjupersonerna	s 14
3.5.1 <i>Rebecka</i>	s 14
3.5.2 <i>Ida</i>	s 15
3.5.3 <i>Tove</i>	s 15
3.5.4 <i>Marie</i>	s 16
4 Analys	s 16
4.1 Kvinnornas förhållningssätt till sig själva och samhället	s 16
4.2 Förhandlingen mellan heteropatriarkala och feministiska imperativ	s 17
4.3 Identiteten som heterosexuell	s 19
4.3.1 <i>Heterosexuell praktik och bisexuella begär</i>	s 19
4.3.2 <i>Heterosexuell identitet och bisexuell praktik</i>	s 21
4.4 Att ha sex med män	s 22
4.4.1 <i>Att upprätthålla förtrycket genom heterosex</i>	s 22
4.4.2 <i>Sex med män som problematiskt i sig</i>	s 23
4.4.3 <i>Oproblematiskt sex med män</i>	s 24
4.5 Konstruktionen av det sexuella som överlevnadsstrategi	s 25
4.6 Sex – ett sätt att få makt?	s 26
4.7 Att ta konflikter – med sig själv och omvärlden	s 27
4.7.1 <i>Att ha sex för sin egen skull</i>	s 27
4.7.2 <i>Att tända på dominansförhållanden</i>	s 29
4.7.3 <i>Att välja det enkla eller det rätta?</i>	s 30
4.7.4 <i>Vad menas med egen vilja?</i>	s 31
4.7.5 <i>Att förlägga konflikterna utanför sig själv</i>	s 32
5 Slutsatser	s 34
5.1 Spänningar mellan heteropatriarkat och feminism	s 34
5.2 Spänningar mellan övergripande maktstrukturer och enskild praktik	s 36
Referenser	s 37
Bilaga: intervjuguiden	s 38

1 INLEDNING

”If women did not resist male sexual aggression any more, the confounding of sex with aggression would be so epistemologically complete that it would, indeed, be eliminated. No woman would ever be sexually violated, because sexual violation would be sex” (MacKinnon, 1987, s 73).

Den lesbiska radikalfeministen Catherine MacKinnons dom mot heterosexuallitet är hård. Eftersom män som grupp dominerar kvinnor, bland annat genom sexuellt våld, är det heterosexuella samlaget enligt MacKinnon ofrånkomligen alltid en dominansakt. Att mängder av kvinnor inte upplever det så beror på att de har lärt sig att erotisera sitt underläge (MacKinnon, 1987; 1989).

MacKinnon är inte ensam om att se kvinnlig frigörelse som omöjlig inom ramen för heterosexuallitet. På 70-talet manifesterade Ti-Grace Atkinson att ”Feminism is the theory, lesbianism is the practice” (Atkinson i Kolm, 2003, s 214) och nyligen gav Camilla Kolm ut en artikel som handlar om unga feministiska kvinnor som blivit lesbiska på grundval av sitt feministiska ställningstagande (Kolm, 2003). Det råder emellertid ingen feministisk konsensus kring idén om att heterosexuallitet är oförenlig med feminism. Jag ansluter mig till dem som menar att MacKinnons och Atkinsons ståndpunkter bygger på en analytisk sammanblandning av män som grupp och män som individer. Att män dominerar kvinnor på ett strukturellt plan betyder inte att alla enskilda relationer mellan män och kvinnor, sexuella såväl som icke-sexuella, bygger på mannens överläge. Det är mer komplext än så.

Trots att jag ser dessa lesbiska radikalfeministers resonemang som en deterministisk, för att inte säga extremistisk, tolkning av patriarkala relationer, är det i mångt och mycket de som inspirerat mig att skriva denna uppsats. Det svårt att *till fullo* avfärda deras ståndpunkt. Det går ju inte att komma ifrån att det är individuella män som utgör den grupp som förtrycker kvinnor. Varje handling jag utför organiseras i viss mån av min underordnade position som kvinna, även de mest ömsinta och njutbara sexuella handlingar. Att jag som kvinna till exempel ständigt är utsatt för hotet om våldtäkt gör att jag inte går in i heterosexuella relationer på samma villkor som en man.

1.1 Problemformulering och syfte

Vad ovan förda resonemang på ett abstrakt plan handlar om är hur man ska förstå förhållandet mellan enskild praktik och övergripande maktstrukturer. Syftet med denna uppsats är att utforska detta förhållande närmare. Min utgångspunkt är att individuell praktik och övergripande sociala relationer står i förbindelse med varandra och konstituerar varandra ömsesidigt. Det jag vill undersöka är *på vilket sätt* de två aspekterna är relaterade till varandra. I detta syfte har jag intervjuat fyra heterosexuella feministkvinnor om sexualitet. Jag har valt att lägga min empiriska fokus på sexuell praktik, då jag ser sex som ett tydligt socialt uttryck, i och med att det inbegriper starka känslor och begär och

mycket konkret kroppslig interaktion. Sexuell praktik är också på ett påtagligt sätt sammankopplad med genus, varför den är intressant att koncentrera sig på om man vill få en förståelse av hur maktstrukturer baserade på genus formar vår praktik.

Jag har valt att lägga fokus på *heterosexualitet*, eftersom min teoretiska utgångspunkt är att den heterosexuella institutionen är en fundamental struktur för upprätthållandet av hierarkiska genusrelationer. Den sociala konstruktionen av män (som överordnade) och kvinnor (som underordnade) går hand i hand med framställandet av heterosexualitet som den naturliga formen av sexualitet, en heterosexualitet som bygger på en föreställning om mannen som subjekt och kvinnan som objekt (Jackson, 1999). Eftersom det feministiska projektet går ut på att eliminera de hierarkiska genusrelationerna råder det således en social konflikt mellan feminismen och den institutionaliserade heterosexualiteten, som jag kallar för den heteropatriarkala institutionen för att betona genushierarkin. Med detta som utgångspunkt är min frågeställning: ***Hur förhåller sig heterosexuella feministiska kvinnors sexuella praktik å ena sidan till den heteropatriarkala institutionen och å andra sidan till feminismen?***

För att utforska detta problem har jag gjort intervjuer med fyra personer som identifierar sig som heterosexuella feministiska kvinnor om deras erfarenheter av sex. I nästa kapitel presenterar jag mina teoretiska utgångspunkter för angripandet av mitt problem och i kapitlet därefter redogör jag för mitt metodologiska tillvägagångssätt. Därefter presenterar jag min analys av intervjuutsagorna, för att sedan avsluta med att diskutera vilka slutsatser man kan dra av min analys.

2 TEORI

De teoretiska begrepp som bär upp denna uppsats är feminism och heterosexualitet, vilka båda bygger på genus. Jag redogör nedan för min syn på dessa begrepp. Jag baserar mina teoretiska utgångspunkter på framför allt Stevi Jacksons och Sandra Bartkys resonemang, men tar även hjälp av Lena Gemzöe, Rosi Braidotti, Michel Foucault och Nancy Fraser. Jag går dessutom i dialog med radikal-feministen Catherine MacKinnon och queerfeministen Judith Butler, i syfte att belysa min teoretiska positionering.

2.1 Feminism

Feminismen är en ideologi och politisk rörelse, baserad på en specifik tolkning av de samhälleliga relationerna inom ramen för vilken mina teoretiska antaganden tagit form. Utgångspunkten i den feministiska verklighetsbeskrivningen är att kvinnor som grupp är underordnade gruppen män. *På vilket sätt* den systematiska underordningen av kvinnor sker är emellertid en fråga kring vilken det inte råder feministisk konsensus. Feminismens politiska mål är att förändra samhället på ett sätt som

upphäver underordningen av kvinnor. Även kring hur detta ska ske, hur en feministisk praktik ska utformas, råder emellertid åsiktsskillnader mellan olika feminister (Gemzöe, 2002). Dessa skiljelinjer springer ur den mer grundläggande epistemologiska konflikten angående hur man ska förklara makt, sociala relationer och mänsklig praktik.

I nästa stycke kommer jag att redogöra för min teoretiska syn på genus och heterosexualitet. Denna bygger i mångt och mycket på den materialistiska feministen Stevi Jacksons resonemang. Hennes teoretiska perspektiv har emellertid växt fram i dialog med andra feministiska skolor, framför allt radikalfeminism och queerfeminism. Detta ser jag som ett uttryck för att det inte går att renodla olika typer av feminism, utan de är alla del av en helhet som är förankrad i en politisk rörelse full av motsägelser. Intervjupersonerna som är grunden för min empiri intar alla olika feministiska positioner, men dessa är inte renodlade utan snarare olika typer av synteser av feminismens olika teoretiska och politiska perspektiv. Jag kommer nedan att gå in även på Catherine MacKinnons radikalfeministiska och Judith Butlers queerfeministiska perspektiv, eftersom de båda varit tongivande i sexualitetsdebatten. Dessutom intar de vad jag ser som diametralt olika positioner i sexualitetsdebatten såväl som i den mer grundläggande diskussionen om makt och praktik, varför jag menar att de kan bidra med att belysa min problematik på ett tydligt sätt.

2.2 Den heteropatriarkala institutionen

Jag använder mig av begreppet heteropatriarkal institution för att beteckna de övergripande sociala relationer som struktureras av genushierarki och heteronormativitet. Dessa sociala relationer har både diskursiva och materiella aspekter. I linje med Stevi Jackson ser jag genus – existensen av män och kvinnor – som en social konstruktion baserad på ett hierarkiskt maktförhållande, där männen är överordnade. Uppdelningen i kategorierna kvinnor och män ska inte ses som sprungen ur biologiska förhållanden, utan är alltså historisk och därmed politisk till sin karaktär (Jackson, 1999). I ett samhälle strukturerat av genushierarki organiseras människors praktiker på ett sätt som systematiskt privilegierar män framför kvinnor. Ett centralt medel för upprätthållandet av genushierarkin är osynliggörandet av den, som sker via hegemoniska diskurser som främjar en syn på samhället som jämlikt och en förståelse av kvinnlighet och manlighet som ur naturen sprungna (Gemzöe, 2002).

Stevi Jackson betonar det täta samspelet mellan genus och sexualitet. Den hegemoniska representationen av Kvinnan förutsätter hennes heterosexualitet, att hon vill ha/har sex med män och vill ha/har en man som närmsta bundsförvant i livet. Heterosexualitet framställs via hegemoniska diskurser som normal och naturlig sexualitet, medan avvikande sexuella begär och praktiker diskrimineras, osynliggörs och representeras som onormala. Den heterosexuella normen handlar emellertid inte bara om sex, utan i lika hög grad om organisation av produktion och reproduktion. Via heterosexua-

litetens centrala institutioner, äktenskapet och familjen, organiseras såväl (hetero)sexuella identiteter, begär och praktiker som arbetsdelning mellan kön och åldrar (Jackson, 1999).

Det är de hierarkiskt definierade kategorierna man och kvinna som utgör grunden för heterosexualitet, vilket gör att heterosexuella relationer – däribland dess sexuella aspekter – färgas av detta maktförhållande. Eftersom sexualiteten så som vi känner den idag har konstruerats inom ramen för ett samhälle som struktureras av manlig överordning och kvinnlig underordning, verkar den på ett sätt som systematiskt överordnar män gentemot kvinnor. Frågan om på vilket sätt sexualitet och genus konstrueras socialt är emellertid svårare att besvara. Jackson lyfter fram att denna svårighet springer ur det mer grundläggande epistemologiska problemet hur vi ska förstå makt och sociala relationer i allmänhet. Den lesbiska radikalfeministen Catherine MacKinnon menar att det är en omöjlighet att som kvinna praktisera heterosexualitet på ett jämställt sätt, i och med att den övergripande heteropatriarkala institutionen bygger på genushierarki. Dels menar hon att varje individuell heterosexuell praktik med nödvändighet reproducerar det heteropatriarkala systemet och dels ser hon denna sexuella akt mellan en man och en kvinna som ofrånkomligen en dominansakt *i sig* (Jackson, 1999; MacKinnon, 1989). Stevi Jackson kritiserar denna analytiska sammanblandning av övergripande heteropatriarkal institution och enskild heterosexuell praktik. Hon förnekar inte att heterosex, framför allt det vaginala heterosexuella samlaget, inom ramen för ett patriarkalt samhälle är en akt lastad med symbolik byggd på manlig dominans och att den dessutom ofta rent faktiskt är dominerad av mannen. Men det betyder inte att den alltid bär denna mening. Att se det så vore att betrakta fysiska handlingar som ägande en mening i sig, vilket inte är konsistent med en socialkonstruktivistisk uppfattning av verkligheten. MacKinnons position bygger på en monolitisk syn på heterosexualitet, vilken i sin tur springer ur en monolitisk och statisk syn på makt i allmänhet och på genus i synnerhet. Detta förhållningssätt gör att variationerna inom grupperna kvinnor respektive män osynliggörs, vilket i sin tur gör att variationerna inom kategorin heterosexuell höljs i dunkel (Jackson, 1999).

Jackson framhåller att det även inom ramen för heterosexualiteten finns utrymme för att göra motstånd mot heterosexualiteten så som den är samhälleligt institutionaliserad (Jackson, 1999). Denna teoretiska hållning ligger i linje med de queerteoretiska tankegångar som dominerar den samtida feministiska sexualitetsdebatten. Queerfeministen Judith Butler betonar att vi aldrig kan komma undan den heteropatriarkala makten, inte ens om vi är lesbiska, utan vi måste ta plats inom den och använda oss av dess interna motsägelser för att skapa diskursiva förskjutningar och överskridanden (Butler, 1999). Ett exempel är att om ett lesbiskt par går in i det heteronormativt konstruerade äktenskapet så reproducerar de i viss mån den äktenskapliga institutionen, men samtidigt ifrågasätter de den genom att deras genus inte kongruerar med de genus som enligt konventionen ligger till grund för äktenskapet.

Styrkan i det queerteoretiska perspektivet är att det, till skillnad från det radikalfeministiska, tar hänsyn till att maktprocesser är ytterst komplexa. I likhet med Jackson menar jag emellertid att den queerteoretiska epistemologin inte lyckas tillhandahålla ett sätt att urskilja vari motståndet mot övergripande hierarkier består. Den queerfeministiska ensidiga betoningen av maktens diffusa, processartade karaktär gör det omöjligt att conceptualisera de övergripande maktstrukturer som ger maktens verkningar regelbundenhet och systematik (Jackson, 1999). Det resulterar – som Nancy Fraser framhåller i en kritik av Butlers teoretiska anfader Foucault – i att den queerteoretiska positionen inte på ett analytiskt konsekvent sätt lyckas göra åtskillnad mellan allmänt gränsöverskridande praktiker och handlingar som motarbetar övergripande ojämlika maktstrukturer (Fraser, 1989).

Sammanfattningsvis kan man säga att jag i likhet med Jackson ser det som nödvändigt att skilja analytiskt mellan å ena sidan heterosexualitet och genus så som de är institutionaliserade i samhället och å andra sidan enskilda kvinnors (hetero)sexuella *praktik*. Dessa två analytiska aspekter går emellertid inte att skilja åt på ett empiriskt plan. Institution och praktik konstituerar varandra ömsesidigt, men de äger en viss relativ autonomi och det råder inget enkelt deterministiskt förhållande dem emellan. Relationen mellan övergripande maktstrukturer och enskild praktik är processartad, motsägelsefull och dynamisk, vilket gör det vanskligt att teoretiskt försöka bestämma hur denna relation ser ut (Jackson, 1999). Mitt mål är att skapa förståelse för denna komplexa relation genom att illustrera den med hjälp av mitt empiriska material.

2.3 Feministiska heterosexuella kvinnors praktik

Heterosexuella kvinnors praktik struktureras av den övergripande heteropatriarkala institutionen, men det betyder inte att den determineras av den. Rosi Braidotti betonar motsättningarna som ryms inom det ”att vara kvinna”. Dessa härrör i mångt och mycket ur motsättningarna mellan å ena sidan Kvinnan som representation och institution – som det Andra, icke-subjektet – och å andra sidan kvinnan som konkret, handlande subjekt. Dessutom beror kvinnokategorins instabilitet på att konkreta kvinnliga subjekt är skapade i sociala processer som struktureras av andra maktrelationer än genus och sexualitet, som framför allt ”ras” och klass (Braidotti, 1994).

Heterosexuella kvinnors praktik är också beroende av om de är positionerade som feminister eller inte. Det är genom feminismen som antihegemoniska diskurser om genus produceras, vilka synliggör att de sociala relationerna bygger på en historiskt konstruerad manlig överordning och kvinnlig underordning, som är möjlig att motarbeta. Sandra Bartky framhåller att kvinnors tillgång till feministiska tolkningsramar innebär en omvandling både av deras medvetande och av deras praktik. Hon menar vidare att den feministiska kvinnans erfarenhet rymmer motsättningar som står i förbindelse med sociala konflikter. Det är i och med feministens insikt om att radikal förändring av de sociala relationerna är möjlig som konflikterna i de sociala relationerna blir synliga för henne. Bartky

betonar emellertid att insikten om att förändring är möjlig inte i sig leder till förändring (Bartky, 1990).

Att vara feminist innebär enligt Bartky ofta kategoriförvirring, det vill säga en bristande förmåga att klassificera fenomen. Det beror på att feministen vet att hon som kvinna är formad på ett sätt som tjänar hennes egen underordning och att hon därför inte kan lita på sitt eget "sunda förnuft". Hon lider ofta av en oförmåga att veta hur hon bör vara och bete sig, eftersom hon via feministiska diskurser lärt sig att "what is really happening is quite different from what appears to be happening" (Bartky, 1990, s 18). En central karaktäristik hos den feministiska subjektiviteten är den ständiga pendlingen mellan å ena sidan kritiken av nuet och visionen om förändring och å andra sidan nödvändigheten att ta hänsyn till och utgå från nuet. Det sker en konstant rörelse mellan kritiken av den egna konstitutionen och den självbekräftelse som krävs för att kunna fungera som en social aktör (Bartky, 1990).

Bartky framhåller att för att vara feminist måste man först *bli* feminist (Bartky, 1990). Jag skulle vilja hävda att det är just detta antagande som gör att Bartkys resonemang om det feministiska medvetandet blir väl snävt. Bartky utgår ifrån att den kvinnliga feministen alltid blir kvinna innan hon blir feminist. Detta bygger på en statisk idé om subjektivitet. Mitt teoretiska antagande är att subjektiviteter är processer snarare än statiska entiteter, vilket gör att en kvinnlig såväl som en feministisk subjektivitet är i *ständig* vardande. Snarare än att man först *blir* och sedan *är* feminist innebär det snarare en ständig process av att bli feminist när man är feminist. Feminist är man i relation till en kontext som ständigt transformeras, varför själva den feministiska praktiken med nödvändighet också kontinuerligt förändras.

Precis som kategorierna kvinna och feminist är kategorin heterosexuell inte någon statisk och självklar storhet utan en flytande kategori, ständigt i färd med att konstrueras i social interaktion. Michel Foucault framhåller att det är först i och med det diskursiva avgränsandet av det "sexuella" som kategorierna hetero- och homosexuell blir meningsfulla (Foucault, 1980), något som blir tydligt när jag vänder mig till ordboken, som jag ser som ett uttryck för en hegemonisk språkuppfattning. Heterosexuell är ett adjektiv och enligt ordboken kan det tillämpas på såväl personer som handlingar. Heterosexuell definieras som "vars sexuella intresse är inriktat på det motsatta könet, om *person* (el. djur), [...] äv. om *beteende* o.d." (Norstedts Svenska Ordbok, 1997, s 378, min kursivering). Enligt denna definition är själva utgångspunkten för att man ska kunna identifiera personer eller handlingar som heterosexuella att man kan avgränsa ett specifikt "sexuellt intresse". När det gäller att specificera vad sex, sexualitet och sexuellt betyder är ordboken emellertid inte till stor hjälp. Den likställer sexualitet med könsliv, men när jag slår upp detta ord definieras det på ett tautologiskt sätt med hjälp av ordet könsdrift som i sin tur förklaras med begreppet sexualitet (Norstedts Svenska Ordbok, 1997). Instabiliteten i kategorin heterosexuell är alltså tydligt sammankopplad med att det inte är

självklart vad som ska definieras som sexuellt. Om jag är heterosexuell för att jag känner sexuellt begär till män eller har sex med män, så kvarstår ju frågan vad som menas med sexuellt begär och sex. Foucault framhåller att sex inte är ett objekt som kan avtäckas och undersökas, utan att den är en social konstruktion, en systematisering av njutning som hänger samman med den föränderliga artikuleringen av makt. Sexualitet har blivit *någonting* man kan säga och veta något om via en historisk diskurs som syftar till disciplinering av kroppar. Det är via denna av makt strukturerade diskurs som sex existerar som en enhet av anatomiska element, biologiska funktioner, beteenden, sensationer och njutningar (Foucault, 1980).

Att heterosexuell är en instabil kategori hänger också samman med att den kan beteckna både identitet, praktik och begär. Ordboken som jag citerar ovan ger inga svar på kopplingen mellan dessa olika aspekter av heterosexualitet, vilket jag ser som ett uttryck för att det inte råder någon egentlig entydighet angående vad heterosexualitet är.

3 METOD OCH MATERIAL

För att besvara min frågeställning har jag gjort intervjuer med fyra personer som identifierar sig som heterosexuella feministiska kvinnor. Jag såg intervjun som en adekvat metod, då mitt syfte är att undersöka människors förhandlingar kring sin praktik och då jag menar att intervjun kan ge tillgång till kunskap om dessa förhandlingar. I detta kapitel redovisar jag dels min allmänna syn på kunskap och dels hur jag gått tillväga konkret för att inhämta den kunskap jag presenterar i denna uppsats. Min epistemologiska positionering såväl som mitt konkreta tillvägagångssätt bygger framför allt på Karen Davies och Johanna Esseveld samt Beverly Skeggs, men i skisseringen av mitt tillvägagångssätt kommer jag också att hänvisa till Michel Foucault, Stevi Jackson och Nancy Fraser.

3.1 Urval

Jag fick kontakt med intervjupersonerna genom en annons på universitetet via vilken jag eftersökte personer som var heterosexuella, feminister och tjejer och som ville bli intervjuade om sexualitet. Jag vill betona att intervjupersonerna inte bör betraktas som objektiva representanter för gruppen "feministiska heterosexuella kvinnor". För det första är intervjupersonernas identiteter inte enbart bestämda av att de är kvinnor, heterosexuella och feminister, utan de är även positionerade i sociala relationer baserade på framför allt "ras", klass och ålder. De första som svarade på annonsen och som jag rekryterade till intervjuerna var vid intervjutillfällena mellan 19 och 31 år gamla. Alla är vita med svensk bakgrund och kan sägas tillhöra medelklassen i och med att de studerar på universitetet, även om två av dem som intervjuades har arbetarklassbakgrund. Intervjupersonerna tillhör alltså i stort en privilegierad grupp, vilket kan ses som en konsekvens av att de rekryterades på universitetet, som är

en institution som exkluderar grupper på basis av ”ras” och klass. Det är främst på grund av sin identitet som kvinnor som intervjupersonerna är underordnade. Intervjupersonernas erfarenheter av sexuell praktik kan därför inte betraktas som representativa för heterosexuella feministiska kvinnors erfarenheter av sexuell praktik i allmänhet, utan snarare som belysande unga vita heterosexuella feministiska akademikerkvinnors erfarenheter av sexuell praktik.

För det andra är urvalet av intervjupersoner baserat på personernas *självidentifiering* som kvinnor, heterosexuella och feminister, och denna är inte ett uttryck för objektiva förhållanden, utan en produkt av deras socialt konstituerade erfarenhet. I likhet med Beverly Skeggs menar jag att erfarenheten är den process varigenom subjekt byggs upp. Skeggs citerar Teresa de Lauretis som låter förstå att ”[g]enom denna process placerar man sig eller placeras man i en social verklighet, och betraktar och uppfattar därmed som subjektiva (refererande till, kanske till och med sprungna ur, en själv) de relationer – materiella, ekonomiska och personliga – som egentligen är sociala och i ett vidare perspektiv historiska” (Skeggs, 1999, s 49). Om man ser på erfarenhet på detta sätt blir det inte bara omöjligt utan också ointressant att söka utforska mänsklig praktik *per se*. Jag ser det som att det är just erfarenheten som utgör den analytiska skärningspunkten mellan å ena sidan övergripande sociala relationer, institutioner och diskurser och å andra sidan enskild praktik. Intervjupersonernas erfarenheter inbegriper både deras praktik och deras identitet, som via sociala relationer är kopplade till varandra, men inte på ett entydigt och kausalt sätt. Den heterosexuella och den feministiska identiteten skapas i samspel med specifika praktiker via heteropatriarkala och feministiska diskurser.

Identiteterna kvinna, heterosexuell och feminist utgör själva utgångspunkten för den empiri som ligger till grund för denna uppsats. Därför kan det tyckas problematiskt att jag valt ut intervjupersonerna på basis av deras självidentifiering, som ju teoretiskt sett skulle kunna vara helt godtycklig. Att på ett teoretiskt stringent och specifikt sätt uttala sig om vad det innebär att vara kvinna, feminist och heterosexuell vore emellertid att hemfalla åt essentialism. Denna uppsats undersöker hur genus, heterosexualitet och feminism förhåller sig till varandra, vilket är ett projekt som inbegriper ett utforskande av dessa komplexa kategorier i sig. Jag kommer kontinuerligt att förhålla intervjumaterialet till det teoretiska ramverk som bildar grund för min syn på genus, heterosexualitet och feminism, men i andra riktningen prövar också mina egna teoretiska utgångspunkter med hjälp av empirin.

3.2 Intervjuerna

Beaktat dessa urvalsmässiga förhållanden är det också viktigt att poängtera att den kunskap jag via intervjuerna fick om intervjupersonernas erfarenheter inte är ”ren”, utan påverkas av en rad olika sociala faktorer. Resultatet av intervjuerna är fyra kvinnors *berättelser* om sina erfarenheter. Dessa berättelser strukturerades av mina erfarenheter och syften som springer ur min sociala och teoretiska positionering och ur min roll som forskare (Davies/Esseveld, 1989). Kvinnorna var redan före inter-

vjutillfällena informerade om att intervjuerna skulle handla om sexualitet och att jag såg det som relevant att de var feminister, heterosexuella och kvinnor. Detta anlade en första struktur kring vilken de kunde samla sina tankar. Med till intervjutillfället hade jag dessutom ett löst intervjuschema med vissa teman och konflikter som jag såg som relevanta för min problemformulering¹. Intervjuerna var emellertid bara halvstrukturerade, så det fanns gott om utrymme för intervjupersonerna att själva sätta agendan utifrån direktivet att de skulle prata om sexualitet. Intervjuerna framskred på ett mycket spontant sätt, där jag hela tiden försökte anpassa mig till vad intervjupersonen tyckte var relevant vad gäller (hetero)sexualitet, även om jag hela tiden hade en mer eller mindre formulerad röd tråd i bakhuvudet. Redan under intervjuens gång gjorde jag kontinuerliga analyser och tolkningar som ledde till nya frågor och vinklingar, vilket inte bör betraktas som ett val utan som en nödvändig omständighet som råder i alla sammanhang av informationsinsamling (Davies/Esseveld, 1989). Intervjuerna tog i genomsnitt cirka två timmar. Jag spelade in dem och transkriberade dem därefter.

Jag och intervjupersonerna är positionerade väldigt lika i de sociala relationerna, då jag också är en ung vit heterosexuell feministisk kvinna från medelklassen och med akademisk utbildning. Detta var en god förutsättning för att hitta en gemensam erfarenhetsgrund utifrån vilken vi kunde samtala. Dessutom var det en god omständighet för att undvika exotisering och objektifiering av intervjupersonernas erfarenheter. Hade jag exempelvis varit man och därmed ur en aspekt socialt överordnad intervjupersonerna, hade risken varit större att jag reproducerat de historiska maktförhållanden som gjort kvinnan till objekt för mannens kunskapssökande. Som Karen Davies och Johanna Esseveld framhåller råder det emellertid alltid ett ojämnt maktförhållande mellan forskare/intervjuare och intervjuperson, i och med att det är den förra som sätter agendan och i sista hand styr intervjun och dess resultat (Davies/Esseveld, 1989). Skeggs betonar att sökandet efter kunskap förutsätter en objektifieringsprocess, i och med att den som tolkar en annan människas erfarenheter med nödvändighet för våld på dessa genom att kategorisera dem utifrån sina erfarenheter (Skeggs, 1999). Jag försökte lindra denna maktasymmetri mellan mig och intervjupersonerna genom att säga till dem att de gärna fick ställa frågor till mig om mina erfarenheter av sex. Några av dem gjorde detta vid ett fåtal tillfällen, men i allmänhet gav intervjupersonerna uttryck för att de tyckte det var skönt att bli lyssnade på, att intervjuerna hade ett slags terapeutisk och medvetandehöjande verkan för dem, ett fenomen som Davies och Esseveld ser som en ofta förekommande aspekt av feministisk forskning (Davies/Esseveld, 1989).

3.3 Att prata om sex

Men vad betyder det då att intervjuerna handlade om sex eller sexuell praktik? Jag har redan gått in på att uppfattningen om vad som är sex är konstrueras i historiska maktrelationer, i samspel med

¹ Se bilaga.

bland annat konstruktionen av genus. Inom det heteronormativa och patriarkala samhället privilegieras, enligt Stevi Jackson, en definition av (normal) sexuell praktik som heterosexuellt vaginalt samlag, en akt som definieras i termer av aktivt subjekt (mannen) och passivt objekt (kvinnan). Denna definition av sex är problematisk ur ett feministiskt perspektiv, dels då den tenderar att begränsa människors sexualitet till heterosexuellt sex och dels då den ger en definition av heterosexuellt sex som objektifierar och underordnar kvinnor gentemot män (Jackson, 1999). I allt tal om sex måste man på något sätt förhålla sig till denna hegemoniska definition, även om man kan göra det på ett kritiskt och antihegemoniskt sätt. En central kritik av definitionen består i framhållandet av att sex är något som kan ske även mellan personer av samma kön. Feministisk kritik har också betonat att det är problematiskt att betrakta penis penetration av vaginan som sexaktens essens, även när den sexuella praktiken sker mellan en man och en kvinna. Mina intervjuer kan sägas vara strukturerade utifrån en hegemonisk definition av sex i dialog med en feministisk kritik av densamma. När jag i denna uppsats skriver att en person har sex med en annan person avser jag en kroppslig interaktion som innefattar beröring av könsorgan.

I och med att intervjupersonerna frivilligt svarat på min annons, antog jag att de skulle höra till en kategori personer med mindre problem än de flesta att tala fritt och öppet om sex. Så var även mitt intryck under intervjuerna, som förflöt utan att jag fick känslan av att intervjupersonerna kände sig obekväma eller hämmade och därmed censurerade sig själva. Det berodde förmodligen till viss del också på att det byggdes upp en känsla av förtroende och förtrolighet mellan mig och intervjupersonerna, i mångt och mycket baserad på vår gemensamma identitet som unga heterosexuella feministiska tjejer. Detta i kombination med att de inte hade någon relation till mig utanför intervju-situationen verkade inge dem en känsla av intervjun som ett slags slutet rum, frikopplat från resten av världen, där gängse regler sattes ur spel. Denna känsla spädades dessutom förmodligen på av att jag självklart garanterade intervjupersonerna anonymitet.

3.4 Analysen av intervjuerna

Min analytiska fokus ligger på spänningar och konflikter i intervjuutsagorna. Detta eftersom min teoretiska utgångspunkt är att förhållandet mellan feminism och den heteropatriarkala institutionen är konfliktartat och då jag är intresserad av att utforska hur dessa sociala konflikter tar sig uttryck på praktisk nivå. Jag är här inspirerad av Skeggs som lyfter fram att det som intervjun som metod framför allt har att bidra med är en förståelse av hur motsägelser levs av människor av kött och blod (Skeggs, 1999). Jag ser det som att detta ger en möjlighet att följa upp ”glappen” mellan olika analytiska nivåer av den sociala verkligheten. I linje med Nancy Fraser menar jag att det är ur motsättningar som förändring springer (Fraser, 1998). Att fokusera på ”glapp” och motsägelser blir därmed relevant för studier av politiska förändringsprocesser, däribland denna uppsats som ju undersöker en

specifik aspekt av feministisk kamp. De olika analytiska nivåer som jag identifierat som relevanta för mitt problem är å ena sidan den heteropatriarkala institutionen och den feministiska ideologin och å andra sidan heterosexuell och feministisk sexuell praktik. Det är motsägelserna inom och mellan dessa olika analytiska dimensioner som jag ställer i centrum för min analys.

Begär och vilja är två centrala analysverktyg, då det är via dem som val och förhandlingar angående praktik görs. Jag vill poängtera att jag ser vilja och begär som i grunden fungerande enligt samma princip, även om de som begrepp äger olika konnotationer. Enligt ordboken är vilja ”en (bestämd) målsättning som innebär att ngn p.g.a. inre drivkrafter medvetet och personligt syftar mot ett visst mål, ett visst handlande, etc” (Norstedts Svenska Ordbok, 1997, s 1147). Begär definieras som ”stark lust (till ngt) som orsakas av djupare drifter e.d., ofta inriktad på sinnlig njutning” (Norstedts Svenska Ordbok, 1997, s 66). Vilja betraktas konventionellt sett alltså som mer drivet av rationella och medvetna val, kopplade till mål, medan begär förknippas med impulser, sinnliga drifter och känslor, syftande till mer direkt tillfredsställelse.

3.5 Intervjupersonerna

Nedan presenterar jag kortfattat de fyra kvinnor som jag intervjuat. Jag inleder med att berätta om deras motiv för att vara med i min studie, eftersom jag ser denna information som en relevant bakgrund för tolkandet av deras utsagor.

3.5.1 Rebecka²

Rebecka vill bli intervjuad av mig för att sexualitet är ett område som hon reflekterat väldigt mycket kring och då hon gärna delar med sig av sina tankar. Hon ser sin sexualitet som problematisk och ger uttryck för att vara traumatiserad av sina sexuella erfarenheter, varför intervjun fick ett slags terapeutisk verkan för henne. Rebecka har utsatts för våldtäkt.

Hon är 24 år och studerar samhällsvetenskapliga ämnen på universitetet. Hon har varit gift, men är frånskild från en man som hon numera betraktar som misogyn. Hon lever ensam med sitt barn som hon fick med den före detta maken. Hon kommer från en medelklassfamilj med frånskilda föräldrar.

Rebecka har kommit i kontakt med genusvetenskapliga perspektiv på universitetet och hennes feministiska analysredskap är främst hämtade ur dessa studier. Hon blev feministiskt medveten under sin graviditet, då hon blev varse de könsrelaterade orättvisor som drabbar gravida kvinnor. Hon ser de som att hon var väldigt ”ofeministisk” innan dess, varför hennes feministiska medvetandeprocess titt sig ganska våldsam och konfliktfylld. I hennes tal om sin sexualitet och om genusrelationer i allmänhet märks ett starkt inflytande från radikalfeministiska teoretiska strömningar. Hon talar ofta i

² Namnen är fingerade.

totaliserande ordalag om grupperna kvinnor och män och skriver in sina egna erfarenheter i en historia som går ut på att män utnyttjar kvinnor och att kvinnor lärt sig att tjäna männens behov.

3.5.2 Ida

Ida svarade på annonsen för hon ville uppleva hur det var att bli intervjuad inför att hon själv skulle göra intervjuer för ett projekt. Hon är 31 år och studerar samhällsvetenskapliga ämnen vid universitetet. Hon bor tillsammans med sitt barn och har ett instabilt distansförhållande med barnets far. Ida vet inte riktigt om hon vill vara ihop med honom eller inte, men de träffas då och då och velar fram och tillbaka. Hon har rest mycket och hängt i anarkistiska kretsar.

Hon kommer från en intellektuell medelklassfamilj med frånskilda föräldrar. Efter gymnasiet blev Ida en ”alternativ” tjej och att ha en ”schysst kvinnosyn” var för henne ett naturligt kriterium för att vara en schysst person (I). Till skillnad från de andra intervjupersonerna har hon inte läst särskilt mycket feministisk teori, utan ser det snarare som en självklarhet att bli upprörd över de uppenbara orättvisorna mellan könen och att själv hävda sin rätt som kvinna.

3.5.3 Tove

Tove ville vara intervjuperson i mitt projekt i mångt och mycket eftersom hon tyckte det skulle vara kul att prata om sex, ett ämne hon reflekterat mycket kring i relation till sin feminism. Hon är 25 år och studerar samhällsvetenskapliga ämnen på universitetet. Hon är tillsammans med en kille sedan ett halvår.

Tove kommer från en arbetarfamilj med vänstersympatier. Hon är själv aktiv i en vänsterpolitisk organisation där hon driver feminismen som en hjärtefråga. Hon säger sig ha varit feministiskt medveten sedan gymnasietiden. Hon har kommit i kontakt med genusvetenskapliga perspektiv på universitetet och det är därifrån som hon hämtas de flesta av sina feministiska analysverktyg. Hon ser sig som förankrad i marxistiskt influerad feministisk teori.

3.5.4 Marie

Marie svarade på min annons för att hon har lätt för att prata om sex och gärna ville bidra med sina reflektioner. Hon tyckte att det verkade vara ett kul projekt att delta i. Marie är 20 år. Hon bor ensam, men är förlovad med en man på distans. Hon studerar samhällsvetenskapliga ämnen på universitetet. Hon kommer från en arbetarklass-/medelklassfamilj med frånskilda föräldrar. Marie började fördjupa sig i genusvetenskaplig litteratur efter att ha tänkt mycket på könets roll, bland annat i hennes egen familj. De feministiska teorierna har påverkat henne starkt och gett henne nya redskap att tolka världen med. I hennes tal märks inspiration från såväl radikal- som queerfeministiska strömningar. Marie är politiskt aktiv inom en liberal organisation, där hon jobbar mycket med feministiska frågor.

Marie har bara haft sex med sin nuvarande partner.

4 ANALYS

Jag inleder analysen med att presentera kvinnornas allmänna förhållningssätt till sig själva och samhället, för att sedan gå in på hur de förhåller sig till sin feminism och sin heterosexuella identitet. Därefter går jag närmare in på kvinnornas erfarenheter av sex, makt och genus, för att till sist lägga fokus på konflikter som framträder såväl i dem själva som i deras interaktion med omvärlden.

4.1 Kvinnornas förhållningssätt till sig själva och samhället

Som bakgrund för min analys av intervjupersonernas utsagor gör jag här en beskrivning av deras allmänna förhållningssätt till sig själva och de sociala relationer de ingår i. En central utgångspunkt för den feministiska ideologin är att genus och sexualitet är socialt konstruerade. Som Jackson framhåller är det emellertid allt annat än entydigt vad man menar med social konstruktion och därför kvarstår frågan *på vilket sätt* bekönade och sexualiserade subjekt konstrueras. Feminismens antagande om att genus och sexualitet är sociala konstruktioner snarare än autentiska storheter leder till antagandet att även subjektiviteter och identiteter är i ständig social konstruktion, eftersom människor formas i maktrelationer baserade på bland annat genus och sexualitet (Jackson, 1999). Intervjupersonernas berättelser illustrerar på ett tydligt sätt Jacksons resonemang. Allihop menar, i egenskap av feminister, att genus och sexualitet och därmed även de själva konstrueras socialt. I deras sätt att tala om sig själva och samhället märks emellertid stora, om än outtalade, skillnader i sättet att se på hur denna sociala konstruktion går till.

När Tove pratar om sig själv förhåller hon sig nästan ständigt till olika hegemoniska och feministiska diskurser om sexualitet och kvinnlighet. Hon ser sitt eget medvetande som i stor utsträckning en produkt av samhällets hegemoniska diskurser, men ser det som att det även ryms frön till motstånd inom dessa. Exempelvis förhåller hon sig till begreppet ”den moderna kvinnan”, som hon ser som en hegemonisk konstruktion, samtidigt som hon menar att denna tankefigur inte har en entydigt förtryckande funktion i och med att den rymmer motsägelser. Hon belyser det när hon berättar om de sexuella positioner – emancipatoriska såväl som konserverande – som hon upplever att man kan inta med utgångspunkt i ”den moderna kvinnan”: *”Det är komplicerat, man har blivit itutad båda bilderna på något vis, att både ta för sig, att stå för sin egen njutning, att sätta sig själv i centrum, men också så himla mycket att man fortfarande ska behaga mannen, att man fortfarande ska sätta sin egen njutning åt sidan”* (T).

Ida ser väldigt annorlunda på relationen mellan sig själv och de samhälleliga diskurserna. När hon pratar om sig själv gör hon det inte i förhållande till hegemoniska eller feministiska diskurser,

utan hennes tal struktureras av andra varierande principer. Hon använder en diskurs som betonar hennes agens, medan de andra tre kvinnorna snarare lägger fokus på det faktum att de är formade och begränsade av samhälleliga maktrelationer. Rebeckas tal struktureras i ganska hög utsträckning av radikalfeministiskt inspirerade idéer och hon ger ofta uttryck för en syn på sin egen praktik som determinerad av de övergripande förtrycksrelationerna. Maries utsagor har också drag av denna typ av radikalfeministiska tankegångar, men är uppblandade med perspektiv som betonar hennes egen autonomi och agens.

Sammanfattningsvis kan man säga att det vore missvisande att göra ovan skisserade särdrag i kvinnornas sätt att tala till slutna kategorier. I alla intervjuutsagorna ryms betoning såväl på agens som på determinering och olika feministiska perspektiv rör sig ofta sida vid sida. Kvinnorna kan sägas pendla mellan tendensen att tolka sina begär och identiteter som stabila och i viss mån autentiska utgångspunkter att organisera sitt liv utifrån och den feministiska ansatsen att ifrågasätta och förändra dessa begär och identiteter.

4.2 Förhandlingen mellan heteropatriarkala och feministiska imperativ

Toves, Rebeckas och Maries feministiska förhållningssätt stämmer väl överens med Bartkys idé om feministiskt medvetande i det att de upplever sig själva som offer för ojämlika maktförhållanden och därför ser tillvaron i mångt och mycket som en kamp för att förändra både sina egna positioner och samhället i allmänhet (Bartky, 1990). De kämpar med konflikter mellan å ena sidan vad de upplever som viljor och handlingar drivna av heteropatriarkala imperativ och å andra sidan vad de vill utifrån sina feministiska perspektiv. De upplever identiteterna som heterosexuell och feminist som svåra att förena på ett harmoniskt sätt, även om de har svårt att förklara varför och på vilket sätt de är svårförenliga. Tove uttrycker det så här: *”Det är en spänning som uppstår i en själ... mellan... [...] Jag vet inte, men på något vis att jag accepterar ordningen – alltså, det här är jättesvårt att formulera. Det låter ganska hårt i orden. Det är svårt att hitta nyanserna, men lite grann att... jag är feminist och det vore så jävla mycket coolare att säga att jag har flickvän istället, att det skulle vara mycket mindre problematiskt att säga det”* (T). När jag ber Tove förklara varför det skulle vara mindre problematiskt att ha flickvän än pojkvän har hon svårt att vara exakt, men gör en koppling mellan övergripande genusstrukturer och individuella relationer mellan män och kvinnor: *”Det här att just sexualitet, att det är en sådan symbol för kvinna/man-relationen liksom, förtrycksrelationen på dess mest... både personliga och intima nivå”* (T).

Rebecka, Marie och i viss mån Tove fick tillgång till feministiska diskurser på ett ganska hastigt sätt, vilket skapat våldsamma motsättningar i deras subjektivitet. Den socialkonstruktivistiska insikten om att de själva är produkter av de förhållanden de kämpar emot ter sig förvirrande och smärtsam. Erfarenheter som tidigare tolkats med relativt heteropatriarkala glasögon omformades abrupt i

och med anammandet av feministiska perspektiv, främst hämtade ur studiet av genusvetenskap. Mest våldsamt ter sig denna krock för Rebecka, som vid intervjun uttrycker en stark aversion mot de (sexuella) erfarenheter hon gjort efter att ha omtolkat dem utifrån en feministisk diskurs. Hon uttrycker det som så att hon under större delen av sitt liv varit väldigt ”ofeministisk” och raljerar kring det så här: *”Innan jag blev feminist tänkte jag att strippa skulle vara en bra karriär, för att då får man all uppmärksamhet och då har man makt över mannen [...] och visst han [min make] kunde gå till andra kvinnor så länge han inte tröttnade på mig, för att män har ju en särskild sexlust som de måste tillfredsställa och det förstår jag och, liksom, det skulle inte vara otrohet så länge han stannade med mig”* (R).

Under intervjun ger Rebecka ett allmänt intryck av att betrakta så gott som hela sin konstitution som patriarkal, och därmed se sig själv och sina handlingar nästan som ett redskap för upprätthållandet av männens överordning. Trots att hon är feminist upplever hon det därmed som mycket svårt att vara och agera på ett sätt som verkligen utmanar de heteropatriarkala förhållandena, men hon tror att det kommer att fungera bättre ju mer hon integrerat de feministiska synsätten i sig själv.

För Marie är det i sexuella sammanhang som det blir som allra tydligast att hon är en produkt av de heteropatriarkala förhållanden hon kämpar emot. I den sexuella extasen skuffas hennes feministiska vilja undan till förmån för de begär som hon ser som en produkt av patriarkatet: *”[D]et är som att man har två viljor eller två jag, och ett är den sexuella extasen och ett är den nyktra personens, så att säga, och där... De viljorna går inte ihop”* (M).

Intervjupersonerna är positionerade i såväl den feministiska som den heteropatriarkala diskursen utifrån sin identitet som kvinnor. I intervjuerna blir det emellertid tydligt att positionen som kvinna i den heteropatriarkala diskursen inte är entydig och självklar. Trots att Marie och Tove fick tillgång till den feministiska diskursen ganska sent i livet har de alltid upplevt att de inte riktigt kunnat ikläda sig den femininitet som de heteropatriarkala diskurserna erbjuder. Detta har skapat spänningar, vilka givit upphov till ett motstånd som i förlängningen förmodligen lett till att de sökt sig till feminismen. Rebecka har till skillnad från Tove och Marie kunnat anpassa sig väldigt väl till en typ av hegemonisk kvinnlighet, men i samband med att hon blev feministiskt medveten såg hon att många av de spänningar hon upplevt hade att göra med just att hon anpassat sig till kvinnorollen.

Ida ger inte uttryck för att uppleva lika starka konflikter mellan heteropatriarkal och feministisk subjektivitet. Att vara feminist ser hon som någonting självklart, snarare än något sprunget ur en aha-upplevelse. Vid frågan varför hon är feminist dröjer hon ett bra tag, för att sedan svara *”För att... det måste man väl vara...?”* (I). Hon berättar att hon är uppvuxen och formad med ett slags feministisk känsla och när hon berättar om sin sexuella och annan praktik framstår det som att hennes handlingar styrs av en relativt väl integrerad och självklart upplevd vetskap om hennes rätt som kvinna. Idas erfarenheter visar på att Bartkys antaganden om feministiskt medvetande är väl begränsade, i och

med att dessa utgår från att den feministiska erfarenheten med nödvändighet kommer *efter* erfarenheten av hegemonisk kvinnlighet. Ida har svårt att urskilja det feministiska "brott" som Bartky förutsätter och upplever att hennes heterosexuella kvinnlighet från ett tidigt stadium formats i samspel med hennes feministiska subjektivitet (Bartky, 1990).

4.3 Identiteten som heterosexuell

Som jag redan framhållit är den heterosexuella identiteten en historisk konstruktion och därför instabil och föränderlig till sin karaktär (Foucault, 1980; Jackson, 1999). Identiteten är kopplad till en heterosexuell praktik, men då denna koppling kan se ut på många sätt och då heterosexuell praktik i sig inte är en entydig kategori, kan det innebära olika saker att vara heterosexuell. Eftersom intervjupersonerna svarat på en annons som sökte heterosexuella personer, identifierar de sig (åtminstone i någon bemärkelse) som heterosexuella. Under intervjuerna visar sig emellertid deras självidentifiering som heterosexuella vara långt ifrån stabil.

4.3.1 Heterosexuell praktik och bisexuella begär

Marie, Tove och Ida grundar sin heterosexuella identitet på sin sexuella praktik, det faktum att de bara haft sex med män. Ida säger sig dessutom aldrig ha tänt sexuellt på kvinnor, även om hon senare i intervjun reviderar detta uttalande: *"Fan, jag har ju hånglat lite med en tjej förresten. Men det var en kompis, och det var inte så... då blev jag faktiskt upphetsad. Men man ville liksom inte, jag höll emot det, för jag ville liksom inte förstöra vår vänskap eller så (skratt)"* (I). Marie och Tove berättar, utan Idas tvekan, att de känt sexuellt begär till kvinnor, även om dessa begär ofta – framför allt före deras feministiska ställningstagande – varit svåra för dem att begreppsliggöra som sexuella, i och med att deras tänkande formats av heteronormativa diskurser. De ger dessutom uttryck för en stark vilja, som rör sig på ett mer abstrakt plan, att ha sexuella relationer med kvinnor. Denna vilja är tydligt förknippad med att de ser sin sexuella orientering mot män som en konsekvens av att de är produkter av de förtryckande relationer som de kämpar emot. Genom att ha fått tillgång till en feministisk diskurs ser de inte sexuella begär som något apolitiskt som inte går att förändra, utan istället som något som kan och måste förändras om samhället ska bli feministiskt. Och ansvaret ligger bland annat på dem själva. Efter sitt feministiska uppvaknande har Marie tydligt märkt av hur föränderlig sexualiteten är: *"Jag har förstått att ens sexualitet är ingenting fast bestämt, utan den kan ändra sig och man kan tvinga den att ändra sig själv också. [...] Ju mer jag börjar tänka på det här att sexualiteten är mer flytande än vad samhället vill göra den till, ju mer börjar jag också se tjejer som jag kan bli sexuellt attraherad av"* (M). Detta gör att Marie är ytterst tveksamt till att kalla sig heterosexuell. Hon säger emellertid att hon vid den tidpunkt då hon svarade på min annons (cirka en månad

innan intervjun ägde rum), kände sig mycket tryggare i sin heterosexuella identitet än under själva intervjun.

Att Toves och Maries sexuella begär *här och nu* faktiskt börjar riktas även mot kvinnor är en viktig aspekt av den sexuella förändringsprocess som ägt rum för dem sedan de blivit feminister. En annan aspekt är att deras erfarenheter i *det förflutna* tar ny form. Marie berättar om en mycket intim vänskapsrelation hon hade med en tjej under sina tonår. Hon tror att hon hade begreppsliggjort och upplevt detta förhållande som förälskelse om hon redan då haft de analytiska verktygen att ifrågasätta heterosexualitetens naturlighet med: *"Hade det inte varit för att det inte existerade i ens tankevärld att det skulle kunna vara någonting sexuellt, så hade vi ju helt klart varit tillsammans. Och ju mer jag tänker på det... jo, men visst var jag på någon nivå sexuellt attraherad av henne"* (M).

Tove ger exempel på den ambivalens som uppstår i och med att hon å ena sidan är formad av heteropatriarkala strukturer och å andra sidan är medveten om att hon är det och ser det som problematiskt. Exempelvis vet hon att det är på grund av att hon är formad i heteropatriarkala strukturer som hon tenderar att inte konceptualisera sina relationer till kvinnor som sexuella, men denna vetskap gör inte att hon till fullo kan frigöra sig från dessa strukturer. Detta ligger i linje med Bartkys betoning av att feministens insikt om att saker inte är som de borde och om att förändring är möjlig inte i sig leder till förändring (Bartky, 1990). Tove framhåller att det finns etablerade sexuella koder mellan personer av olika kön, men när det kommer till attraktion mellan två tjejer uppstår det ett slags förvirring i kommunikationen: *"Om jag har känslan av att jag vill träffa den killen en andra gång, eller att jag går till det här kaféet för att jag vet att han kommer att sitta där – det kopplar jag direkt samman med att det finns någon form av laddning, medan med en tjej så finns det så mycket annat... Jag förutsätter inte att det är det. Det är inte det som kommer upp i tanken"* (T).

I teorikapitlet betonar jag att "det sexuella" är en historisk konstruktion och inte ett stabilt och ursprungligt objekt som kan friläggas från andra sociala relationer för att sedan studeras (Foucault, 1980). I ovan förda resonemang blir det tydligt att Maries och Toves anammande av feministiska diskurser lett till att de fått en ny syn på vad som är sexuellt. Innan de blev feminister begreppsliggjorde de inte de "begär" det kände för kvinnor som sexuella, men i och med tillgången till nya diskursiva verktyg framträdde deras erfarenheter i ny dager. Ett begär att få vara nära en annan kvinna framstod plötsligt som ett *sexuellt* begär i och med ifrågasättandet av heteronormativiteten. Det "sexuellas" instabila och föränderliga karaktär framträder i samband med en allmän förändringsprocess i kvinnornas syn på sig själva, vilket illustrerar det ömsesidiga beroendet mellan definitionen av vad som är sexuellt och definitionen av vad det är att vara heterosexuell.

4.3.2 Heterosexuell identitet och bisexuell praktik

Tove, Marie och Ida upplever sig alltså ha känt sexuellt begär inte bara till män utan även till kvinnor, vilket i viss mån destabiliserar deras identiteter som heterosexuella, såvida man bygger heteroidentiteten på heterobegär. De har emellertid aldrig haft sex med någon av de kvinnor de tänt på. Rebecka har däremot haft sex med flera kvinnor, varför hennes sexuella praktik kan betecknas som bisexuell. Hon har svårt att ge ett tydligt svar på varför hon identifierar sig som heterosexuell: *”Jag har lite svårt att definiera mig i någon kategori över huvud taget. Det enda skälet till att jag definierar mig som heterosexuell är att jag... Jag kan inte ens stå för det jag precis tänkte säga (skratt), för jag baserar så mycket av min sexualitet på saker som jag inte har velat, så jag vet inte hur jag ska ställa mig till det över huvud taget”* (R). Hennes syn på sig själv som heterosexuell hänger enligt henne själv i viss utsträckning samman med en idé om att det är med en man som hon tänker sig en framtida sex- och kärleksrelation. Detta trots att hon säger att hon gärna *skulle* vilja leva med en kvinna, på grund av att hon ser sexuella relationer till män som problematiska inom ramen för de ojämlika genusrelationerna. *”[J]ag skulle väldigt gärna vilja träffa en kvinna. Det är bara det här [...] att jag undrar om jag hade liksom kunnat komma över mitt behov av en penis inblandad* (R). Hon säger sig behöva den manliga bekräftelse som hon får genom sex med män, vilket hon ser som en konsekvens av att vi lever i ett samhälle där män har mer makt än kvinnor. Själva penisen som konkret organ är alltså inte det avgörande, utan det är snarare att den sitter på en man som är väsentligt: *”Det är ju inte den [snoppen] som gör sex bra”* (R), säger Rebecka, medveten om sin paradoxala hållning, och berättar att hon ser penetrationssex som någonting som främst är till för mannens tillfredsställelse.

Hon föredrar att beteckna sig som heterosexuell framför bisexuell, i och med att hon hyser en skepsis inför kvinnors självidentifiering som bisexuella: *”Jag har väldiga problem med termen bisexuell, för det känns som att det är någonting kvinnor blir för att tillfredsställa män (skratt). Det är väldigt cyniskt kanske. Men jag tror många kvinnor, många unga kvinnor, hånglar med tjejer, för att de inte har nåt problem med att hånsla med tjejer, men för att killar ska bli kåta”* (R).

Rebecka har alltså svårt att identifiera sig i någon sexuell kategori över huvud taget, i mångt och mycket eftersom hon inte upplever sin sexualitet som sprungen ur henne själv. Vanligtvis brukar människor basera sin sexuella identitet på sin sexuella praktik, men denna koppling känns främmande för Rebecka eftersom hon ser sin sexuella praktik – och till och med handlingen att definiera sig själv – som styrd av mäns behov.

4.4 Att ha sex med män

Det övergripande syftet med denna uppsats är att utforska förhållandet mellan övergripande maktrelationer och enskild praktik. För intervjupersonerna har detta förhållande två aspekter som de kontinuerligt problematiserar i intervjuerna. För det första frågar de sig hur deras praktik påverkar de

övergripande maktrelationerna och för det andra hur de heteropatriarkala relationerna de ingår i påverkar deras egen praktik. Deras feministiska insikt om att människors tendens att bli heterosexuella hänger samman med förtrycksrelationer (jfr Jackson, 1999) gör att samtliga intervjupersoner ser med viss skepsis på sin heterosexuella praktik.

4.4.1 Att upprätthålla förtrycket genom heterosex

Att Tove och Marie känner obehag i sin sexualitet, grundas i mångt och mycket i deras feministiska idé om att deras heterosexuella begär reproducerar de ojämlika genusförhållanden som de i egenskap av feminister kämpar emot. Marie uttrycker det så här: *”Jag kan känna skuld för att jag fortsätter i den här traditionen, heteronormativiteten, som har använts till att förtrycka, och att jag inte gör något mer radikalt, förändrar i mitt eget liv”* (M). Tove uttalar inte denna idé på ett lika tydligt sätt, men hela hennes resonemang genomsyras av ett slags underliggande antagande om att det är feministiskt problematiskt att ansluta sig till den heterosexuella traditionen: *”Det är ju faktiskt jag som väljer det. Det är bara jag som kan ta ansvar för det [...] och alltså parsamheten eller parrelationen är ju så himla mycket norm i sig, men också att det är så, att man är så himla fostrad i pojke-flicka... att man själv är så himla mycket offer för, eller liksom produkt av det, själv... [...] Mitt beteende stämmer det nu överens med mina ideal på något vis? Jag menar, man vill ju liksom leva som man lär”* (T).

För både Marie och Tove innebär det alltså ett tydligt personligt ansvar att vara feminist. De är varse att varje handling de utför är med och konstruerar samhället och antingen kan reproducera eller bryta ned de heteropatriarkala maktstrukturerna. De lever båda i sexuella relationer med män, men tycker samtidigt att detta val är problematiskt, eftersom det reproducerar den heterosexuella institution som de motarbetar i och med att den bygger på genushierarki.

4.4.2 Sex med män som problematiskt i sig

Det är emellertid inte bara med tanke på upprätthållandet av de övergripande maktstrukturerna som Marie och Tove ser det som problematiskt att låsa fast sig i en heterosexuell identitet och begränsa sig till sexuell praktik med män. Hos dem finns en idé om, och hos Rebecka finns en erfarenhet av, att den sexuella praktiken *i sig* är mindre problematisk om den involverar två kvinnor istället för två personer av motsatt kön. Tove säger om sex med en annan tjej: *”Jag tänker mig att jag inte behöver ha den där känslan närvarande om på vems villkor det är, vems njutning som är viktigast, utan jag förutsätter på något sätt att man går in i en sexuell situation mer... jämlikt, eller vad man ska säga, för att man har liksom samma erfarenheter, eller inte samma erfarenheter, men samma... ja, men på något vis erfarenheter av att vara... liksom tjej med sexualitet, på något sätt”* (T). I nästa andetag säger hon emellertid att dessa tankar förmodligen bara är ett uttryck för en romantisering av lesbiskhet.

Marie ger uttryck för en liknande ambivalens i sin syn på relationen mellan det strukturella och det individuella kvinnoförtrycket: *"Hade jag inte varit tillsammans med en kille nu och hade sökt efter ett parförhållande, så tror jag att jag hade sneglat lite mer åt tjejer än åt killar just för att... just för att undvika förtrycket. Men jag tror att där kan man lura sig själv också, för det kan finnas där också, men... det här att alla män är på något sätt förtryckare, det är ju väldigt svårt att komma undan"* (M). Samtidigt har hon svårt att ge konkreta exempel på i vilken mening hennes manlige partner är en förtryckare och betonar snarare hur hon *själv* är den som i vissa (icke-sexuella) sammanhang uppmuntrar sin egen underordning. När det kommer till sex upplever hon förhållandet mellan sig och sin partner som jämlikt. Denna erfarenhet verkar vara nära sammankopplad med hennes upplevelse av att kön inte spelar någon roll i deras sexuella möten: *"Jag har ganska nyligen insett att det spelar ingen roll för mig att min pojkvän är man, att jag vill inte älska honom som kön utan som person"* (M). Marie ger här uttryck för en ambivalens som jag menar är inbyggd i det feministiska projektet, eller som till och med kan ses som den paradox från vilken det utgår. Å ena sidan spelar kön roll, i och med att vi lever i ett samhälle som opererar enligt en logik där kön är en viktig organiserande princip. Men å andra sidan är det just att kön spelar roll som feminismen ifrågasätter och kämpar emot.

I Rebeckas tal finns ingen tydlig fokusering på att hon genom sin heterosexualitet understödjer förtrycksrelationer, men däremot uppehåller hon sig ofta vid att heterosexuellt sex är problematiskt i sig. Hon ger på ett övergripande plan uttryck för en totaliserande syn på män som förtryckare. Hon ger många generaliserande negativa beskrivningar av hur män *är* och av hur sex med män alltid sker på männens villkor. Hon berättar dock om två sexuella relationer hon haft till män, där hon känt att männen behandlat hennes schysst. Under intervjun återkommer hon kontinuerligt till ett förhållande till en feministisk kille och lägger stor vikt vid hans politiska positionering när det gäller orsaken till att hon känner sig "oförtryckt" med honom: *"Sex med honom känns bra. Det känns som... bara för att vi liksom förstår varann, på något sätt"* (R). Även Tove betonar vikten av att hennes pojkvän är feminist och ser det till och med som fundamentalt för att hon ska kunna känna sig sexuellt trygg. Maries pojkvän definierar sig inte som feminist, även om han nu börjat nosa på feministisk litteratur i och med att feminismen blivit så viktigt för Marie. Marie ser emellertid sin partner som feministisk på så sätt att han inte är särskilt "kvinnoförtryckande". Trots allt vidhåller hon emellertid att alla män är förtryckare, *"så, okej, han är förtryckare, han är man, men han är nog en av de bästa man kan hitta (skratt)"* (M).

I teorikapitlet går jag in på att förhållandet mellan övergripande maktstrukturer och enskild praktik är omöjligt att definiera på ett teoretiskt stringent sätt. De båda aspekterna konstituerar varandra ömsesidigt, men inte på ett kausalt och deterministiskt vis (Jackson, 1999). Maries, Toves och Rebeckas ambivalenta förhållningssätt till att ha sex med män illustrerar väl komplexiteten i detta

förhållande. De problematiserar kontinuerligt förhållandet mellan män som överordnad grupp och män som individer. I deras berättelser sker en ständig pendling mellan å ena sidan en medvetenhet om att grupper utgörs av individer och att manliga individer därför inte kan frikopplas från sin strukturella dominansposition, och å andra sidan en insikt om att individer inte determineras av de övergripande sociala relationerna och att varje man därför inte förtrycker varje kvinna i varje (sexuell) handling.

4.4.3 Oproblematiskt sex med män

För Ida är ovan beskrivna problematiker inte alls lika centrala som för de andra tjejerna. Hon ger inte uttryck för att uppleva det som ur makthänsyn problematiskt att hennes sexpartners är män. Även Ida har idéer om att det skulle vara positivt att inte vara heterosexuell, men de verkar mest vara en konsekvens av att hon inte vill begränsa sig. Hon uttrycker emellertid ändå en känsla av förvirring vad gäller sin sexuella identitet. Denna förvirring kommer av att hon menar att vi på något sätt formas av ett heteronormativt samhälle samtidigt som hon är oklar över hur detta ”formande” går till. *”Att vara heterosexuell, hur vet man ifall man är det egentligen? [...] Jag vet inte om det är för att jag är så pass traditionell, liksom, att det blir så, eller om det beror på att jag är heterosexuell liksom i mig. [...] På något sätt så tror jag att alla kanske är lite bisexuella när de föds – eller föds... ja... – och att man sen då väljer väg som heterosexuell, för att det är så lätt att välja den vägen, för man slipper problem liksom. Men däremot så funkar ju inte den teorin alls på en homosexuell, för varför skulle hon skaffa sig en massa problem och avsky bland folk?”* (I). Ida skiljer sig från de andra kvinnorna i det att hon i högre grad håller fast vid en autenticitetsdiskurs, vilket på ett plan ger henne en större ontologisk trygghet i sin identitet. Hon ifrågasätter emellertid autenticitetsdiskursen inifrån, i det att hon ställer sig frågan vad i henne som egentligen är autentiskt, vilket destabiliserar hennes identitet.

4.5 Konstruktionen av det sexuella som överlevnadsstrategi

Att vi avgränsar vissa fenomen som sexuella har återverkan på den sociala organisationen som helhet. Som jag redan nämnt utgör idén om det sexuella exempelvis grunden för den heterosexuella identiteten (Foucault, 1980). För Rebecka är det på ett väldigt personligt plan tydligt hur bestämmandet av vad som är sexuellt påverkas av och påverkar organisationen av hennes liv som helhet. Till skillnad från Tove och Marie har hon en ganska stabil syn på vad som är sexuellt och vad som är icke-sexuellt, åtminstone vad gäller vissa aspekter av hennes interaktion med omvärlden. Samtidigt betraktar hon inte denna tydliga uppdelning som naturlig och självklar, utan snarare som en konsekvens av ett analytiskt förhållningssätt som hon känt sig tvungen att anamma för att bevara sin personliga integritet: *”Det känns som att det finns flera rum i en, och att det ena påverkar ens sätt att tänka och bete sig sexuellt, och det andra påverkar liksom resten, [...] kanske på grund av att jag*

liksom har varit tvungen att separera de två”. När jag frågar varför hon känt sig tvungen att skilja dem åt, svarar hon: ”Separerar inte jag mitt sexuella jag från mitt verkliga jag så skulle jag ju vara helt förstörd. Det skulle innebära att ingen hade respekt för mig alls. Nu innebär det bara att ingen respekterar mig sexuellt (skratt)” (R). Hon betonar att upplevelsen av sexuell kränkning inte bara har att göra med att hon blivit våldtagen, utan att hon kontinuerligt är med om att män utsätter hennes för sexuella kränkningar av mindre drastiskt slag.

Rebecka berättar om en erfarenhet som tydligt illustrerar hennes behov av att dela upp sin subjektivitet i olika rum. Hon arbetade på ett ställe som var fullt av ”fulla, äckliga kräk” som hela tiden gav hennes sexuellt anspelade kommentarer. En dag bestämde hon sig för att gå dit sminkad och upplädd, vilket hon inte brukade göra, och hon upplevde då att alla kommentarer tog mycket mindre: ”Det kändes inte alls lika farligt, för det kändes som att de sa det till en intermediär. Det var liksom inte direkt riktat mot mig, som när jag var jag, när jag inte hade någonting att dölja mig bakom” (R).

Rebeckas resonemang är ett tydligt uttryck för att hon på ett mycket direkt och personligt sätt upplever genus och sexualitet som sociala konstruktioner. Sin heterosexuella kvinnlighet är något hon kan ikläda sig och till och med separera från sitt eget ’jag’ (som därmed framträder som mer autentiskt och därmed tillförlitligt). På ett väldigt tydligt sätt illustrerar Rebeckas erfarenheter hur det hot en kvinna känner i och med sitt strukturella underläge organiserar hur hon begreppsliggör sin identitet och sina praktiker. Till skillnad från Tove och Marie som kontinuerligt dekonstruerar definitionen av det sexuella, har Rebecka i detta sammanhang en stabil syn på vad som är sexuellt. Hon är emellertid medveten om att denna avgränsning av det sexuella är konstruerad i historiska maktrelationer, vilket i sig kan betraktas som en dekonstruerande process.

4.6 Sex – ett sätt att få makt?

Heterosexuella relationer struktureras av en övergripande maktasymmetri mellan män och kvinnor, som det feministiska projektet syftar till att undanröja (Jackson, 1999). Hur upplever då intervjupersonerna maktförhållandena mellan könen på det individuella sexuella planet? Även om Rebecka på många sätt upplever sitt ”sexuella jag” som något negativt, ser hon det också som en resurs. Det som i hög utsträckning driver Rebecka i hennes (hetero)sexuella praktik är begäret att få makt över män: ”Det är liksom enda möjligheten man på något sätt känner att man har att imponera på en man” (R). Hennes erfarenhet är att det är genom sex som hon har förmågan att få män att totalt tappa kontrollen och därmed vara i hennes makt, medan hon upplever det som svårt utanför den sexuella arenan. ”I alla andra praktiker har heterosexuella män inte någon rätt att ha en kvinna som står över dem. Men just när det gäller sex så är det okej, för då handlar det om deras njutning på något sätt” (R). Även om hon upplever att hon får kontroll genom att få mannen att tappa kontrollen över

sig själv, ser hon det alltså ändå som något som sker för mannens skull. Så egentligen är det ingen verklig makt hon får: *”Man får en slags inbillad makt över mannens sexualitet, men det är ingen jävla makt, utan det är ett ansvar, det är ett enormt ansvar. Man ska liksom ansvara för att antingen tillfredsställa dom eller se till att de förstår att man inte vill tillfredsställa dom”* (R). Rebecka gör analysen att kvinnors upplevelse av att de har makt över mannens sexualitet gör att deras behov av makt tillfredsställs och att därmed maktasymmetrin mellan könen döljs. Hon menar att vidare att kvinnors begär att få män att tappa kontrollen opererar enligt samma logik som gör våldtäkt möjlig: *”En man blir sällan galen av åtrå och liksom helt ifrån sig och sen liksom klär av kvinnan och börjar ge henne oralsex. Om en man blir helt galen så kastar han sig på henne och drar ner byxorna och stoppar in den”* (R).

Rebecka menar alltså att hon betar sig på ett visst sätt för att hon tror att hon får makt över mannen därigenom, men att denna makt egentligen är en illusion. Tove ger uttryck för liknande dilemma, men ser lite annorlunda på dem. Hon berättar att hon kan drivas att bete sig på sätt som hon upplever gynnar henne på ett *direkt* sätt, men att hon samtidigt kan vara medveten om att detta beteende är feministiskt inkorrekt och därmed missgynnar kvinnor på ett mer indirekt sätt. Hon ställer sig ofta frågan: *”Använder jag mig nu av spel eller medel eller verktyg som jag egentligen är emot... om jag har uringat på mig eller tar på mig klackar eller... på något vis... Accepterar jag spelet, ett spel som jag tycker upprätthåller hela förtryckssystemet?”* (T). Eftersom hon ser det som att den hegemoniska bilden av hur kvinnor ska vara för att bli uppskattade är sammanvävd med förtrycket av kvinnor, blir det svårt för henne att förhålla sig till sina egna ”kvinnliga knep”. *”Även om jag egentligen inte vill bli bekräftad som... klassiskt som kvinna, för mina klassiskt kvinnliga attribut eller vad man ska säga, så är det ändå något man... Det är en enkel väg att få uppskattning eller vad man ska säga, eller att få något slags omedelbar... bli sedd...”* (T).

Medan Rebecka inte ser utnyttjandet av sin kvinnlighet i sexuella sammanhang som ett verkligt medel till makt, upplever alltså Tove att hennes kvinnlighet kan vara ett medel för att på ett personligt plan kortsiktigt och direkt vinna fördelar, men att detta kan vara förrädiskt för den feministiska kampen på ett större plan: *”Var går gränsen mellan mina egna primitiva bekräftelsebehov (skratt), eller vad man ska säga, och mina ställningstaganden?”* (T).

4.7 Att ta konflikter – med sig själv och omvärlden

Feminismens epistemologiska utgångspunkt är att kvinnors behov är underordnade männens och dess politiska mål är att undanröja detta ojämlika förhållande. Frågan blir då vari kvinnors behov består. Det är en problematisk feministisk fråga i och med feminismens idé om social konstruktion, som säger att våra behov, begär och viljor inte bara finns där från början, utan konstrueras i social interaktion (Jackson, 1999). Bartky menar att feministiska kvinnors viljor destabiliseras på grund av denna insikt (Bartky, 1990) och Tove, Marie och Rebecka ger belägg för detta antagande. I deras

berättelser framträder konflikterna mellan heteropatriarkala och feministiska imperativ framför allt i deras egen subjektivitet, i deras egna förhandlingar mellan motstridiga begär, viljor och behov. Ida upplever däremot inte denna typ av viljekonflikter, utan de flesta politiska konflikterna utspelar sig utanför henne själv.

4.7.1 Att ha sex för sin egen skull

Framför allt Rebecka och i viss mån Tove brottas med frågan vad det egentligen innebär att ha sex "för sin egen skull" och inte för diverse mäns skull. Rebecka upplever sig föra en svår och kontinuerlig kamp för att lyckas ha sex på ett sätt som verkligen utgår från vad hon själv vill. Som jag redan beskrivit ser hon hela sin sexuella historia och identitet som definierad av mäns behov av henne, snarare än av hennes egna behov, vilket gör att hon inte känner att hon kan förlita sig på sina egna begär och impulser: *"Jag har så lite erfarenhet av det jag vill att jag inte vet vad jag vill"* (R). Rebecka säger att egen kroppslig njutning inte är någonting hon förknippar med sex, utan att sex för henne snarare handlar om att få mäns bekräftelse på att hon är speciell. Hon säger att hon begär män sexuellt, för att hon vill ha bekräftelse från män och vet att hon kan imponera på dem genom sex. På så sätt *vill* hon ha sex med män. Men hon upplever det ändå som att hon anpassar sina handlingar efter männens begär och därmed frångår sin egen vilja. Hon berättar bland annat om en situation där hon hade sex med flera män och lät sig förnedras och jag frågar henne om hon ville delta i denna händelse eller inte: *"Jag ville inte... Jag ville definitivt inte för min egen skull, men jag ville ju för hans skull"* (R). *"Det är svårt att komma på att man inte vill tillfredsställa dem [männen], när det enda man vill är att vara liksom ihågkommen"* (R).

Hon strävar emellertid efter att förändra detta och säger att en strategi för att verkligen få säkerhet i att man har sex för sin egen och inte för mannens skulle kunna vara att ha "själviskt sex". Hon tror inte att det skulle vara etiskt problematiskt att inte bry sig om mannens behov, *"för männen ser till att de får vad de vill ändå"* (R), men hon har aldrig klarat av att omsätta idén i handling. Jag frågar Rebecka om hon tror att njutning och tillfredsställelse är ett "nollsummespel", där den enes njutning sker på den andres bekostnad eller om hon ser det som att hennes egen njutning kan skänka även sexpartnern njutning: *"Ja... jo, men det är klart att män blir kåta av kvinnors upphetsning"*. Jag frågar om det känns bra eller dåligt: *"Jo, det känns bra. Men å andra sidan... Jo, det känns jättebra, och det är ju som sagt, det är ju vad vi [kvinnor] gör också på något vis, och det är ju jättebra att man blir kåt av den andras upphetsning. Samtidigt... (skratt). Jag är så cynisk..."* Jag säger åt henne att det är okej att hon är cynisk: *"... samtidigt som att det kan kännas som att nu har de tagit det ifrån oss också"* (R). Rebecka drar en parallell till lesbiskt sex. Hon menar att det på sätt och vis är hotfullt mot män eftersom lesbiska kvinnors begär inte riktas mot dem, men ändå blir det så att män blir kåta av att kvinnor tänder på varandra, vilket avvärjer hotet. Även här uttrycker Rebecka en

frustration över att männen tar ifrån kvinnor deras sexualitet, vilka utvägar dessa kvinnor än försöker finna. Det som verkar vara vägar ut ur de oönskade mönstren upplevs som återvändsgränder.

Trots ovan nämnda dilemmakänslor ser Rebecka det som i princip positivt att män njuter av hennes njutning – det gör det ju mer sannolikt att hon får njuta. I den andra riktningen, när det kommer till att hon njuter av mäns njutning, upplever hon det emellertid som problematiskt på ett annat sätt. Eftersom hon har erfarenheten av att hon alltid haft sex på mäns villkor och på bekostnad av sina egna behov, blir det otroligt problematiskt för henne att låta sig påverkas av mäns njutning.

Tove upplever en liknande problematik. Skillnaden gentemot Rebecka är att Tove har enklare att faktiskt praktisera vad hon upplever som ”själviskt” sex, där hon i stort sett bara bryr sig om sin egen njutning. Hon kan emellertid få samvetsbetänkligheter för detta: *”Jag ställer krav på att han ska vara så jävla respektfull mot mig och verkligen lyhörd, ta mig på allvar och kunna läsa varje signal och sådär... medan jag kanske inte gör det mot den jag är med”* (T). Samtidigt säger hon att hon i grunden tycker det är bra att som tjej vara lite egoistisk, *”för att komma vidare på något sätt, få uppleva känslan av hur det är att vara den som är det totala subjektet [...]. Att inte tänka på... att bara tänka på sig själv helt enkelt. Att lära känna sin kropp, lära känna vad man tycker om eller lära sig ställa krav, att säga 'jag tycker om detta och detta, gör inte si, gör så'. Att inte bry sig så jävla mycket om vad han vill egentligen”* (T).

Jag tolkar det som att Rebecka och Tove upplever en otrolig frustration över att vara strukturellt underlägsna, vilket bland annat tar sig uttryck i att de känner obehag inför att deras njutning så att säga ska ”sanktioneras” av män genom att de också njuter av den. De skulle helst vilja veta att deras njutning inte är beroende av denna sanktionering, varför de ibland ser ”egoistiskt sex” som enda utvägen.

4.7.2 Att tända på dominansförhållanden

Även Marie upplever starka konflikter när det kommer till vad hon vill i sexuella sammanhang. Tydligast blir det när det kommer till de sexuella fantasier som hon har när hon onanerar själv. Fantasierna handlar oftast om att sexuellt möte mellan en dominant man och en dominerad kvinna och det är med mannen som Marie identifierar sig: *”Man tänker ju inte på att vara offer. Och eftersom det är så att kvinnan är offer och mannen dominerande, så blir det ju omöjligt att identifiera sig med kvinnan. Och då har min utväg varit att identifiera mig med mannen, eftersom jag inte tycker att det är sexigt att vara dominant och identifiera mig som kvinna”* (M). Detta fantasimönster skapar starka skuld känslor hos Marie, i och med att det bygger på de maktförhållanden mellan könen som hon som feminist motsätter sig. Det har gått så långt att hon knappt vågar onanera längre. Jag frågar henne om man verkligen måste tolka hennes sexfantasier så negativt. Enligt vissa feministiska perspektiv, till exempel det queerteoretiska, skulle Maries könsöverskridande identifiering kunna tolkas

som progressivt – trots att samhället positionerat henne som kvinna intar hon aktivt positionen som man och ifrågasätter därigenom genuskategorierna (Butler, 1999). Marie delar emellertid inte denna syn på feministiskt handlande. Hon berättar om när hon sett filmen *Lilja 4-ever*, som handlar om en kvinna som säljs som prostituerad och utsätts för sexuellt våld, och kopplar dess maktförhållanden till sitt eget sexliv: *”Jag blev så otroligt illa berörd [av filmen] att jag bara ville spy i flera dagar. Det känns som att man själv blivit utsatt för det som hon blir utsatt för. Och att sen sexuellt kunna tänka på de här situationerna, där hon blir så otroligt utnyttjad – jag kan inte leva med det. [...] Det är som att man har två viljor eller två jag, och ett är den sexuella extasen och ett är den nyktra personen, så att säga. Och de där viljorna, de går inte ihop”* (M).

Även när Marie har sex med sin partner kan hon ibland uppleva viljekonflikter, som gör att hon har svårt att slappna av och stannar upp för att analysera situationen. Hon tycker emellertid inte att det är alls lika problematiskt att ha sex med sin partner som att fantisera och stimulera sig själv. Hon upplever den sexuella praktiken med sin partner som jämställd och har där inget behov av dominansförhållanden för att tänka. Jag har redan beskrivit att Marie inte upplever sin partners kön som relevant när de har sex, en upplevelse som är tätt sammankopplad med hennes känsla av att sexet är jämlikt. I Marias fantasivärld är sex, kön och maktasymmetri så strikt förbundna med varandra att de inte går att skilja åt. Sin konkreta sexuella interaktion upplever hon emellertid som jämlik, vilket dekonstruerar hennes idé om sambandet mellan kön, sex och maktasymmetri och gör att hon begreppsliggör sin sexuella praktik med partnern som avkönad.

Ida kan tänka på dominansförhållanden både i porrfilmer och simulerade i konkret sexuell praktik, även om hon säger att det var längesedan hon provade på det nu: *”Jag har kunnat skämmas så för att jag kan tänka på att kvinnan är ett offer. [...] Jag har bara tänt på ifall det är kvinnan som har varit masochisten och mannen som varit sadist – tvärtom tycker jag inte det är så upphetsande och det är ju synd (skratt)”* (I). Även i konkret sexuell praktik kan hon tänka på att vara den underordnade, på att mannen ”tar” henne brutalt. Detta skäms hon emellertid inte för och hon säger att det bara sker när hon verkligen vill och är kåt. En vanlig feministisk analys av denna tendens att tänka på sin egen underordning skulle vara att kvinnor lärt sig att erotisera sitt underläge som ett led i upprätthållandet av mäns överordning (MacKinnon, 1989). Denna analys gör emellertid inte Ida, utan hon tror att hon gillar att vara den passiva kvinnan som blir brutalt påsatt av mannen för att hon är lat: *”Det kan vara rätt skönt ifall någon annan tar tag i det liksom, så kan jag bara – då behöver jag inte tänka så himla mycket. Och då kan jag bli kåt, för då slappnar jag av”* (I). Ida blir alltså upphetsad av att inta den passiva, emottagande positionen, vilket verkar sammanfalla väl med den konventionella idén om kvinnan som ett objekt som ska penetreras av det aktiva manliga subjektet. Ida ser sig emellertid inte som passiv, även om hon är det rent fysiskt sett. Hon framhåller att hon oftast tar mer än hon ger i sexuella sammanhang, vilket kan tolkas som överläge snarare än underläge, även om det

är kopplat till att hon intar den ”passiva” positionen. Att fysisk passivitet inte nödvändigtvis fråntar en ens subjektsposition kan belysas av Rebeckas upplevelse av att vara ett objekt, trots sin aktivitet. Rebecka intar i motsats till Ida ofta den aktiva, givande positionen i sexuella sammanhang, vilket hon tolkar som en anpassning till mannens behov snarare än som ett emancipatoriskt agerande.

4.7.3 Att välja det enkla eller det rätta?

Tove berättar väldigt detaljerat om hur kamper mellan olika viljor ibland utspelar sig i hennes inre i sexuella sammanhang. Detta blir som allra tydligast i den konkreta sexakten med män (oftast vid penetrationssamlag), då Tove ibland börjar fundera på om hon vill fortsätta ha sex eller inte. Jag frågar henne om hon någon gång velat avbryta ett samlag, men inte gjort det: *”Ja... fast det är ju alltid svaga gränser där. Alltså jag kan inte säga att ’åh, jag plågades igenom de tre återstående minuterna’, liksom, utan jag valde att... jag förhandlade i mig själv och kom fram till att det är jobbigare för mig att avbryta än att löpa linan ut. [...] Jag kan ju må jävligt dåligt efteråt, för min självrespekts skull, men jag väger de två mot varandra liksom: vad kommer att vara jobbigast för mig nu, en jobbig förklara-situation nu eller att jag mår dåligt sen?”* (T). Tove har alltså en upplevelse av att det på något sätt är *enklare* att inte avbryta ett samlag än att göra det. Hon har också flera jobbiga erfarenheter av att avbryta en sexakt. Ofta börjar hon gråta i samband med att hon vill avbryta, vilket brukar göra killen skärrad. Då känner hon ett ansvar att förklara för honom att han inte har gjort henne illa eller gjort något fel, att han är bra helt enkelt. *”Jag känner att jag [om jag vill avbryta] säger till honom att han inte är bra och att jag kan göra honom besviken för att han inte är en tillräckligt bra älskare (skratt), och att jag dessutom snuvar honom på... på hans orgasm liksom (skratt), att jag lovat honom någonting som jag inte kan fullfölja, och att jag vill att han ska ha det skönt”* (T), säger Tove och uttrycker sedan en stark ilska över att hon måste ta ett sådant ansvar för hur *han* känner sig. Att hon själv känner sig dum om hon säger till en kille att hon inte vill fortsätta ser Tove som en konsekvens av att det i det patriarkala samhället ses som rimligt att ställa sexuella krav på kvinnor. Som feminist vet hon att hon har rätt att ”snuva en kille på orgasmen”, men när hon väl är mitt inne i den direkta sexuella praktiken och ställs inför valmöjligheter är det inte lika enkelt: *”Jag vet att det är fel och att jag inte behöver tänka så men ändå blir det så att jag tänker ’Okej, ska jag suga av honom nu eller ska jag runka av honom? Jag måste ju ändå betala tillbaka på något vis. Jag kan inte snuva honom på konfekten’”* (T).

4.7.4 Vad menas med egen vilja?

Svårigheten att definiera sin ”egen” vilja ser jag som *delvis* härrörande ur en generell filosofisk problematik, nämligen den att subjekt formas i relation till andra subjekt och att det därmed är omöjligt att avgränsa ett subjekts behov, viljor och begär utan att ta hänsyn till andra subjekts behov,

viljor och begär. Ontologiskt sett finns det därmed inte några entydiga gränser mellan handlingar baserade på tvång och handlingar baserade på egen vilja. Idén om en tydlig åtskillnad mellan externt tvång och intern vilja är en avspegling av den liberala diskurs som äger hegemoni i det västerländska samhället, vilken utgår från idén om ett autentiskt, autonomt och enhetligt subjekt varur tankar, viljor och handlingar utgår. Den feminism som ligger till grund för denna uppsats bygger istället på det filosofiska antagandet att mänskliga subjekt, inklusive deras viljor och begär, konstrueras socialt (Jackson, 1999).

Det filosofiska faktumet att alla mänskliga relationer *per definition* präglas av beroende – vi är bara någonting i relation till andra – kan alltså *till viss del* förklara svårigheterna att tydligt definiera en persons ”egna” vilja. Till bilden hör emellertid också det faktum att mänskliga relationer *på grund av historiska omständigheter* präglas av att kvinnor är mer beroende av män än tvärtom. I och med att kvinnor som grupp har mindre makt än män, tvingas de definiera sina behov, viljor och begär utifrån mäns dito i högre utsträckning än tvärtom. Att vara feminist är att vara medveten om detta historiska förhållande, och av detta drar Bartky slutsatsen att den feministiska kvinnans medvetande präglas av tvivel på hennes egen definition av sina behov och begär (Bartky, 1990).

Rebecka, Tove och Marie följer i mångt och mycket Bartkys mönster. De tolkar sina begär och handlingar som i hög utsträckning produkter av maktstrukturer som förtrycker kvinnor, den grupp de själva tillhör, vilket gör att de systematiskt ifrågasätter sina begär och viljor. Detta upplever de som en otroligt förvirrande process, eftersom det ju samtidigt är deras vilja som gjort att de börjat ifrågasätta sin vilja. Genom en analytisk process strävar de efter att urskilja vilka av deras begär som springer ur heteropatriarkala imperativ och vilka som har en feministisk förankring. Utifrån denna analys förhandlar de sedan mellan olika drivkrafter eller begär. I denna förhandling tar tjejerna hänsyn dels till politiska kriterier, det vill säga vad som är feministiskt korrekt, och dels till mer direkt tillfredsställelse.

Jag ser det som att ovan skisserade problematik accentueras i sexuella sammanhang, där många människor upplever den starkaste njutningen just genom upplevelsen av att även den som de har sex med njuter. Denna typ av interaktion betyder ju inte nödvändigtvis att man bara bryr sig om andra människors njutning och inte sin egen. Intervjupersonernas utsagor visar emellertid att den andres (mannens) njutning kan upplevas som skeende på den egna njutningens bekostnad, just för att så ofta varit fallet, både i intervjupersonernas egna liv och i ett större historiskt sammanhang.

4.7.5 Att förlägga konflikterna utanför sig själv

Ida skiljer sig från de andra intervjupersonerna i det att hon inte ger uttryck för att uppleva särskilt starka viljekonflikter. När det kommer till att utföra sexuella handlingar menar hon att det är ganska sällan som hon inte vet vad hon vill eller som hon gör någonting fastän hon inte vill det. Hon berättar

emellertid att hon ibland, på samma sätt som Tove, kan hålla på och vela under det att hon har sex och ha svårt att bestämma sig för om hon vill fortsätta eller inte. När hon berättar om en sådan incident får jag emellertid intrycket att hon inte tar på sig samma stora ansvar som Tove, när det gäller att kommunicera ambivalensen till mannen hon har sex med. Hon berättar om en gång när en kille var inne i henne och hon låg och funderade på om hon inte ville avbryta samlaget: *”Vanligtvis så slutar jag ha sex då, men den här gången låg jag och tänkte lite för länge, så då hann han liksom... komma. Och då kände jag mig nästan våldtagen. [...] Jag kände det som att han kände att jag inte ville och då tyckte jag att han skulle känna sig för lite också och inte bara köra på. Så det kändes som det var hans fel. [...] Och efteråt blev jag så jävla förbannad liksom, och började skrika på honom och sånt”* (I).

Viljekonflikter är alltså inte särskilt vanliga för Ida i sexuella sammanhang, och när hon väl upplever dem så ser hon det som en självklarhet att killen ska vara lyhörd för hennes ambivalens och otydlighet. På ett annat sätt än de andra tjejerna förlägger hon utan problem ansvaret för konflikterna på omvärlden och männen, istället för att bära och lösa dem inom sig. Hon berättar emellertid om en incident som på ett ganska tydligt sätt kan illustrera en sorts viljekonflikt inom henne, men den är av annorlunda art än de andra intervjupersonernas. Vid intervjutillfället ska Ida snart åka och hälsa på sin pojkvän som bor i utlandet. De senaste gångerna de träffats har hon inte velat ha sex, men hon berättar att hon nu funderat på att ”tvinga” sig att ha sex med honom även om hon inte tänder: *”Jag hade tänkt att jag skulle försöka en annan taktik, att jag inte ska vara så himla ego liksom och vara så att ’nä, jag vill inte för jag känner inte för det, utan typ försöka – även om jag känner så – tvinga mig att ha sex och se om jag då, när jag väl har det, kanske kan leva mig in i det och att han då blir liksom glad för att vi har sex (skratt), och att det då påverkar mig positivt så att då kanske jag vill ha sex, och att vi ska komma ut ur den här onda cirkeln. [...] Problemet är ju att det ligger så mycket känslor i den viljan [att inte vilja ha sex], så då måste jag ju gå emot mina känslor och det vet jag inte om jag kan”* (I).

Medan de andra tjejerna upplever att de ofta kämpar emot viljeimpulser som grundas på mannens behov, är det alltså snarare tvärtom för Ida. Hennes tydligaste och direktaste viljeimpulser baseras oftast på hennes ganska omedelbara behov, som hon begreppsliggör som egoistiska. På ett mer abstraherande och reflekterat plan kan hon vilja något som står i motsättning till dessa ”egoistiska” behov, och istället tar hänsyn mer till mannens vilja som ibland står i konflikt med hennes egen. Ida upplever att omvärlden ofta förväntar sig saker som hon inte vill – och därför inte kan – bidra med. Hon upplever det som jobbigt att hennes pojkvän vill ha sex med henne trots att hon inte vill, och att hon måste ta den konflikten, men det gör inte att hon faktiskt *har* sex med honom.

Medan Rebecka har en allmän erfarenhet av att hon måste flytta sin njutning och sina behov åt sidan för att tillfredsställa mannen, är Idas erfarenhet snarare att mannens njutning kräver att hon

själv känner sig bra. Hon berättar om (de sällsynta) situationer då hon har sex med en kille och känner att hon inte kommer att få orgasm, men ändå vill fortsätta för att han ska komma: ”*Jag kanske känner att jag gillar den här personen väldigt mycket, så jag vill gärna att han ska komma... och så kommer han inte och så kommer han inte och så blir man uttråkad (skratt) och då vill man liksom bara att han ska komma för att det liksom ska ta slut, och ifall han då inte kommer så säger man att 'nej, nu skiter vi i det här', liksom, för man inser att ifall jag är så oengagerad så kommer han ändå inte att komma (skratt)*” (I).

Idas utsagor skiljer sig i stor utsträckning från de andras, i och med att hon inte upplever att hennes egen vilja och subjektivitet på samma sätt definierats av mäns behov. Däremot upplever hon att hennes egen vilja ofta står i motsättning till vad omgivningen förväntar sig av henne. Detta tycker hon är jobbigt, eftersom hon då måste ta konflikter med omgivningen. Hon upplever det emellertid som så jobbigt att hon anpassar sig till omgivningens krav och förlägger konflikterna inom sig själv. I sitt sexuella samspel med män kan hon uppleva friktioner, och liksom de andra kvinnorna har hon tendenser att ta på sig ansvaret för lösandet av konflikterna. Medan Tove, Marie och Rebecka ofta tar på sig ansvaret för de konflikter de upplever i sexuella sammanhang, stannar det för Ida snarare vid en vilja eller tanke, eftersom hon upplever att hon inte *kan* gå emot de känslor som ligger till grund för hennes handlingar som står i konflikt med omvärlden.

Bilden av Idas erfarenheter stämmer därmed inte överens med Bartkys antaganden om att feministiska kvinnor präglas av skepsis inför sina egna begär och viljor, i och med att den sociala konflikten mellan feminism och patriarkat avspeglas i deras medvetande (Bartky, 1990). Idas erfarenheter speglar de sociala konflikterna i lika hög grad som de andra intervjupersonernas, men de framträder i hennes praktiska interaktion med omgivningen snarare än i hennes egen subjektivitet. Även de andra kvinnorna spelar ut många konflikter i sitt konkreta samspel med omgivningen, men innan de gör det sker ofta en förhandling i deras inre om huruvida de vill göra det eller inte.

5 SLUTSATSER

Den fråga jag ställer i denna uppsats är *hur heterosexuella feministiska kvinnors sexuella praktik förhåller sig å ena sidan till den heteropatriarkala institutionen och å andra sidan till feminismen*. Med utgångspunkt i antagandena att det råder en politisk konflikt mellan den heteropatriarkala institutionen och feminismen och att det existerar en analytisk spänning mellan övergripande institution och enskild praktik, har jag fokuserat på just spänningar och konflikter och på hur de förhandlas i intervjupersonernas sexuella praktik.

5.1 Spänningar mellan heteropatriarkat och feminism

Vid analysen av intervjuutsagorna fann jag tre centrala interagerande plan, där förhandlingar sker mellan vad man lite förenklat kan kalla feministiska respektive heteropatriarkala imperativ. För det första framträder ett ifrågasättande av den heterosexuella identiteten, som är kopplat till förhandlingar kring vad som ska betraktas som "sexuellt". Framför allt Tove och Marie har genom sin tillgång till en socialkonstruktivistisk feministisk diskurs börjat begreppsliggöra vissa relationer till kvinnor – i det förflutna och i nuet – som sexuella, vilket destabiliserar deras heterosexuella identitet. I egenkap av feminister ifrågasätter de den hegemoniska bilden av Kvinnan, som förutsätts vara heterosexuell. Detta bekräftar Jacksons uppfattning om att genus och sexualitet konstrueras i samspel (Jackson, 1999). Likaså styrker kvinnornas erfarenheter Foucaults tes om att kategorierna sexuell och heterosexuell är instabila och föränderliga, i och med att de är socialt konstruerade i historiska diskurser (Foucault, 1989).

På ett annat plan fann jag en rad spänningar och ambivalenser i intervjupersonernas egen subjektivitet, i deras viljor och begär. Framför allt Tove, Marie och Rebecka upplever det som svårt att definiera sin egen vilja i sexuella sammanhang och de härleder denna svårighet till att det finns en inneboende spänning i att vara både heterosexuell kvinna formad i patriarkala relationer och feminist. Deras erfarenheter sammanfaller i mångt och mycket med Bartkys syn på vad det innebär att vara feministisk kvinna: de känner en ständig skepsis mot sina egna begär och viljor, eftersom de vet att dessa är formade i maktrelationer som privilegierar män framför kvinnor (Bartky, 1990). Precis som ifrågasättandet av vad som är sexuellt får destabiliseringen av de egna begären återverkan på den sexuella identiteten. Hos Rebecka sker detta så dramatiskt att hon har svårt att uppleva en egen identitet. Även om hon haft sex med och känt sexuellt begär till kvinnor, upplever hon detta som någonting som på det stora hela styrs av mäns behov. Det gör att hon har svårt att koppla sin bisexuella praktik till en bisexuell identitet, eller till någon egen sexuell identitet över huvud taget. Här blir det tydligt att upplevelsen av att ha en identitet är beroende av en känsla av autonomi, som Rebecka inte har på grund av att hon upplever sig och sin praktik som styrda av mäns behov.

På ett tredje plan framträder konflikter och förhandlingar i intervjupersonernas praktiska sexuella interaktion med omvärlden. Framför allt för Ida är det här som de flesta spänningarna mellan heteropatriarkala och feministiska imperativ uppkommer och spelas ut. Hon är till skillnad från de andra kvinnorna oftast väldigt klar med vad hon vill och inte vill i sexuella sammanhang och ofta står hennes vilja i konflikt med omvärlden, till exempel med vad hennes pojkvän vill. Hon har funderat på att försöka kompromissa med sin egen vilja för att tillfredsställa pojkvännens, men ser det som i stort sett omöjligt i sexuella sammanhang, eftersom hennes vilja är så starkt förankrad i hennes kropp.

Ida erfar alltså inte samma ständiga farhåga som de andra intervjupersonerna om att deras egna direkta begär och impulser är en konsekvens av heteropatriarkala imperativ, av vad män vill. Därmed

passar hon inte in i Bartkys mall angående det feministiska medvetandet. Men vad innebär det då egentligen att vara feminist? Om man utgår från Bartkys antaganden måste man anta att Ida lider av falskt medvetande, att hon är blind inför det faktum att hon själv och hennes kvinnliga begär är en produkt av patriarkala relationer och därmed med nödvändighet måste ifrågasättas för att inte förtrycksrelationerna ska reproduceras. Jag vill snarare hävda att det är Bartkys teoretiska antaganden om vad det innebär att vara feminist som är begränsade och essentialistiska. Hon utgår ifrån att det feministiska medvetandet så att säga "läggs på" den hegemoniskt kvinnliga subjektiviteten (Bartky, 1990) och det är en erfarenhet som Tove, Marie och Rebecka i stor utsträckning har, men i Idas berättelse framträder ett annorlunda förhållningssätt. Tove, Marie och Rebecka upplever ofta sina sexuella begär – direkta och förankrade i omedelbara impulser – som sprungna ur heteropatriarkala imperativ, som anpassade till mäns behov. Via tillgången till en intellektuell feministisk diskurs ifrågasätter de dessa begär, vilket skapar nya motsatta begär och viljor som de uppfattar som feministiska. Hos Ida utspelar sig emellertid konflikterna mellan heteropatriarkala och feministiska imperativ oftast inte i hennes förhandlingar med sig själv, utan hon har i högre utsträckning utvecklat sin kvinnliga och heterosexuella subjektivitet i integration med sin feministiska. Även hennes upplevelser speglar spänningen mellan heterosexualitet och feminism, men i hennes erfarenheter förläggs konflikterna oftast utanför henne själv och hon låter ofta männen ta på sig ansvaret för dem. Dessa tendenser finns även i de andra kvinnornas utsagor, men inte på ett lika framträdande och oproblematiskt sätt, då deras första impulser ofta går ut på att ta på sig ansvaret för konflikter som de utifrån ett feministiskt perspektiv vet att de inte borde ta ansvar för.

5.2 Spänningar mellan övergripande maktstrukturer och enskild praktik

En av mina teoretiska utgångspunkter är, i linje med Jacksons, att övergripande maktstrukturer och enskild praktik konstituerar varandra ömsesidigt, men att de äger en viss relativ autonomi och att det inte råder något enkelt deterministiskt förhållande dem emellan (Jackson, 1999). Detta är en analytisk spänning som framträder tydligt i intervjumaterialet. Kvinnorna förhåller sig konstant till de paradoxer som uppstår ur det faktum att de å ena sidan är *formade* av övergripande maktstrukturer och att de å andra sidan inte är *determinerade* av dessa. De män som de har sex med tillhör en grupp som förtrycker den grupp de själva tillhör, men samtidigt är de individer som ingår i individuella relationer och utför enskilda handlingar, vilka inte alls måste vara förtryckande. Att vara feminist innebär att förhålla sig paradoxalt till könets betydelse. Kvinnornas erfarenheter illustrerar väl den pendlande rörelsen mellan synliggörandet av och ifrågasättandet av genus, vilken jag menar är utmärkande för det feministiska projektet.

Rebeckas och Maries skarpa och generaliserande uttalanden om att män är förtryckare representerar en fundamental aspekt av det feministiska projektet, den som betonar att vi lever i ett samhälle

där män som grupp är överordnade kvinnor och att detta påverkar våra liv in i minsta detalj. Idas ganska bekymmerslösa förhållningssätt till sin heterosexualitet, hennes övertygelse om att det inte finns något problematiskt med att bara ha sex med män, speglar en annan vital sida av feminismen, den som säger att kvinnor inte är några offer och att kön inte nödvändigtvis måste få spela så stor roll.

REFERENSER

- Bartky, Sandra Lee (1990) *Femininity and Domination. Studies on the Phenomenology of Oppression*. New York: Routledge.
- Butler, Judith (1999) *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. 2a upplagan. New York: Routeledge.
- Davies och Esseveld (1989) *Kvalitativ kvinnoforskning*. Stockholm: Arbetslivscentrum.
- Foucault, Michel (1980) *Sexualitetens historia. 1: Viljan att veta*. Stockholm: Gidlunds.
- Fraser, Nancy (1998) "Heterosexism, misrecognition and capitalism: a response to Judith Butler", s. 140-149 i *New left review* ser.1, nr. 228, 1998.
- Gemzöe, Lena (2002) *Feminism*. Stockholm: Bilda förlag.
- Jackson, Stevi (1999) *Heterosexuality in Question*. London: SAGE Publications.
- Kolm, Camilla (2003) "Politiskt lesbisk i senmodern tid", s 207-238 i (red) Johansson, Thomas/Lalander, Philip *Sexualitetens omvandlingar: Politisk lesbiskhet, unga kristna och machokulturer*. Göteborg: Daidalos.
- MacKinnon, Catherine (1987) "A Feminist/Political Approach: "Pleasure under Patriarchy"", i (red) Geer, James H & O'Donohue, William T *Theories of Human Sexuality*. New York: Plenum Press.
- MacKinnon, Catherine A (1989) *Toward a Feminist Theory of the State*. London: Harvard University Press.
- Norstedts Svenska Ordbok (1997) (red) Swedenborg, Lillemor. Stockholm: Norstedts förlag.
- Skeggs, Beverly (1999) *Att bli respektabel*. Göteborg: Daidalos.

Intervjuer

"Rebecka", 17 mars 2004

"Ida", 19 mars 2004

"Tove", 26 mars 2004

"Marie", 31 mars 2004

BILAGA: intervjuguiden

Obs! Fråga gärna mig om vad som helst.

Vi ska prata om din SEXUALITET

- "sexakten"
- flirta/ragga – bli flirtad med och raggad på. Se till att få sex/ säga nej till sex, etc, inom t ex förhållande. Ramarna för sex.

Men först lite om din BAKGRUND

- Ålder, sysselsättning, civilstånd, (klass)bakgrund
- Din FEMINISM: Varför är du feminist? Hur och när? Vad innebär det för dig att vara feminist?

Din SEXUALITET/Du och sex

Varför är du HETEROSEXUELL? (- vad innebär det för dig?)

Varför har du sex med MÄN?

Varför har du inte sex med KVINNOR?

Tycker du att din SEXUALITET är PROBLEMATISK? Vad tycker du är problematiskt med din sexualitet/ På vilket sätt är sin sexualitet problematisk?

Vad upplever du för KONFLIKTER/SPÄNNINGAR/AMBIVALENSER i din sexualitet?

Vad är BRA SEX för dig?

Hur ser du på din sexualitet i förhållande till MAKT?

i förhållande till FEMINISM? (hur har den förändrats pga du blev feminist?)

(subjekt/objekt, kontroll, beroende/oberoende, frihet/krav, styrka/svaghet, äga, ge/ta/få, aktiv/passiv, att bestämma/styra, att vilja)